

Berecz Katalin:

Római kori fibulák Zala megyéből I.

Jelen tanulmány a nagykanizsai, zalaegerszegi múzeumok teljes fibula-anyagát felöleli, a készthelyi Balatoni Múzeum és a Magyar Nemzeti Múzeum egyes darabjait is magába foglalja.

Az anyaggyűjtés 59 ép, illetve formai szempontból meghatározható példányból és 6 töredékes darabból áll. 40 fibula itt kerül bemutatásra először, 15 már ismert, utóbbiak közül a 21., 45., 48., 57. számúakat csak az irodalomból ismerem, így méretadataikat sem közöltem.

Köszönetemet szeretném kifejezni Horváth Lászlónak Bagolasánc—Nagyfakos, Nagykanizsa Inkey-sírkápolna, Nagyréce Aranyosi tábla, Söjtör Bonta-bükkerdő lelőhelyeken általa feltárt anyag, Redő Ferencnek Zalalövön általa feltárt darabok, Szőke Béla Miklósnak és Vándor Lászlónak közös ásatásukból származó leletek, valamint Vándor Lászlónak Zalaegerszeg vasútállomáson előkerült fibula közlési jogának átengedéséért.

Horváth Lászlónak, Müller Róbertnek, Nagy Mihálynak, Vándor Lászlónak, mint az egyes gyűjtemények vezetőinek mondok köszönetet azért, hogy munkámat engedélyezték és támogatták. Sokirányú segítségükért hálával tartozom Horváth Lászlónak, Simon Katalinnak, Sosztarits Ottónak. A cikk előkészítésében nyújtott segítségért Berecz Ritának, Kiss Ferencnek, Lukáts Géának tartozom köszönettel.

Értékelés

Az értékelésben használt keltezési adatok minden esetben Kr. u. időértékek.

1. Noricum—pannoniai kétgombos fibulák (Kat. 1—5.=1. kép 1—4.)

Almgren 236—237.=Garbsch 236a—n, 237a—d=Ettlinger 14.=Jobst 7.=Riha 3,3=Bojovic 8. típus.

A kétgombos fibulák minden nagyobb kapcsolótű-sorozatban megtalálhatók. Jellemzőségük az íves kengyelen egymástól távol lévő két profilált gomb. A forma késő La Tène eredetű (vö. ALMGREN, 1923, 109. o.). A legrészletesebb, Garbsch-féle felosztásban az itt közölt összes darab az A236c csoportba tartozik. E csoport Délnyugat-Pannónia és Flavia Solva területén koncentrálódik. (vö. GARBSCH, 1965, 25. o.). Cseh- és Morvaországban (PESKAR, 1972, 75. o.), Szlovákiában (LAMIOVÁ—SCHMIEDLOVÁ, 1961, 35.), Daciában (POPESCU, 1941—

44, 491. o.), Raetiában (PATEK, 1942, 20. o.) is megtalálható. Egyes darabjai eljutottak Gallia, Britannia, Felső-Germania és a Fekete-tenger vidékeire (PESKAR, 1972, 75. o.). az első század utolsó negyedétől a második század legvégéig keltezhető (GARBSCH, 1965, 27. o.).

2. Drótfibulák (Kat. 6—7.=2. kép 1—2.)

Almgren 15.=Collingwood 3.B.=van Buchem 22.=Böhme 14.=Jobst 9.=Ettlinger 4.=Riha 1.6.=Bojovic 1.4. típus.

A formát Almgren La Tène (ALMGREN, 1923, 106. o.), Frischbier alsó-elbai számszerj-fibulákból (FRISCHBIER, 1922, 45. o.) származtatja. Riha a nála 1.3. típusként meghatározott formát tekinti előzményének. (vö. RIHA, 1979, 59. o.). Ettlinger felhívja a figyelmet arra, hogy bronz mellett vasból is készültek ilyen fibulák (ETTLINGER, 1973, 41. o.).

Inkább katonai táborokból, limes mentéről ismertek a drót- vagy más néven katona-fibulák. De női sírból is kerültek elő (vö. BÖHME, 1972, 13—14. o.).

Mindkét darabunk a Böhme-féle A/14/a csoportnak tagja. (BÖHME, 1972, Kat. 49—256.)

Hazájuk a Rajna vidéke (BÖHME, 1972, 13-14. o.), csapatozások, vagy kereskedelem révén juthattak el a többi provinciába (PATEK, 1942, 56. o.). A germán, gall területekről igen nagy számban ismertek (BÖHME, 1972, 14. és LERAT, 1965, Pl. 1, 34—36.). Elég ritkán fordulnak elő Morvaországban (PESKAR, 1972, 88. o.), Szlovákiában (LAMIOVÁ—SCHMIEDLOVÁ, 1961, Taf. X, 4), Raetia, Noricum (BÖHME, 1972, 14. o.), Britannia területén (COLLINGWOOD, 1930, 295. o.).

A Rajna-vidéken sírleletek alapján Domitianus—Hadrianus uralkodásának idejére keltezük (BÖHME, 1972, 14. o.), Morvaországban a második század első felére (PESKAR, 1972, 88. o.). Pannoniában az első század elejétől a második-harmadik század fordulójáig mutathatók ki (PATEK, 1942, 55. o.), Kat. 6. számú darabunkat az ásató Septimius Severus ezüstérmével keltezi.

3. Szárnyas fibulák (Kat. 8—9.=2. kép 3—4.)

3. a) Gall szárnyas fibula (Kat. 8.=2. kép 3.)

Ettlinger 10.=Lerat I. A. 3. d.=Guillaumet 1.3.2.4. típus.

Patek szerint ez a típus a szárnyas fibulák kialakulásának menetében az ornavassoi közép-La Tène és a nor-pannon típusok közé helyezhető (PATEK, 1942, 10—11. o.), Wer-

ner szerint az ornavassoi típus párhuzamosan fejlődne tovább a nyugati részeken, mint gall szárnyas fibula, míg a keleti tartományokban a nor-pannon típus alakulna ki. (WERNER, 1954, 154. skk.). Ettlínger rámutatott a Garbsch, A238 a típus és e típus közti hasonlóságra (ETTLINGER, 1973, 57. o.).

Elterjedt volt Galliában (GUILLAUMET, 1984, 33.: további irodalommal) ismert Svájc területéről 13 lelőhelyről (ETTLINGER, 1973, Karte 7.) Pannoniában eddig ismeretlen volt.

A nyugati provinciákban Augustus—Tiberius uralkodásának idejére keltezük (ETTLINGER, 1973, 57—58. o.), darabunk koracsászárkori temetőből származik.

3. b) *Nor-pannon szárnyas fibula* (Kat. 9.=2. kép 4.)

Almgren 238.=Garbsch A 238a—v=Ettlínger 11.=Jobst 8.=Riha 2.11. típus.

Előzménye a La Tene késői fázisából való Almgren 65. forma, amelynél a gombnál két kis kezdemény látható — ezek válnak „szárnyá” típusunknál (TISCHLER, 1885, 27. skk. vö. ALMGREN, 1923, 35. skk.).

Garbsch osztályozásában az A 238 u csoportba sorolható darabunk (GARBSCH, 1965, 73. o., Karte 13.). Nagy, erős, szélesen díszített forma. Általában bronz, kéttagú, húrhorogja keskeny, két, csak jelzett gombocskával díszítették a szárnyát, tűtartóján kerek, vagy csepp alakú áttörés van, nagysága 12—15,5 cm között változik (GARBSCH, 1965, 73. o.). Noricum termék (JOBST, 1975, 49. o.), Pannonia északi részén gyakori (GARBSCH, 1965, 73. o.). Megtalálható Észak-Itáliában, Dalmatiában, Raetiában, Felső-Germaniában, ritkábban Szabad Germaniában, Szlovákiában, Morva- és Csehországban, a balti lengyel területeken (PESKAR, 1972, 74. o.).

Stratigrafiai megfigyelések alapján nem keltezhető szűkebbre, mint a második század, a képi ábrázolások, kőanyag alapján inkább a második század első felében dominált (GARBSCH, 1965, 73., 125. o.).

4. Egyszerű gall fibula (Kat. 10.=2. kép 5.)

Almgren 241.=ritterling Ic=Krämer III.=Bechert, 204—235.=Lerat IB=Ettlínger 9.=Riha 2.2.1—5.=Guillaumet 1.3.1.=Patek A/2. típus.

Az egytagú, sima kengyelű fibulák végén a gomb a nyugati tartományokban elég ritka (RIHA, 1979, 65. o.), de innen, Galliából (LERAT, 1957, 13. skk. vö. GUILLAUMET, 1984, 29. skk.), Svájc területéről (ETTLINGER, 1973, 55. skk. vö. Riha, 1979, 65. skk.), igen sok példány ismert. Délnyugat-Pannoniából származik néhány hasonló darab (PATEK, 1942, 282. o.), a Barbaricum és Noricum területén is előfordul (PATEK, 1942, 10. o.).

Formai sajátosságai alapján az első század legelejére keltezhető (PATEK, 1942, 18. o.), a nyugati tartományok régészeti adatai alapján az első század végéig használatban maradt (RIHA, 1979, 65. o.).

Darabunk kengyelvégi gombjával tehát a ritkább példányok számát szaporítja. Pontosabb keltezésére nincs módunk.

5. Egygombos, erős profilú fibulák (Kat. 11—25.=3. kép 1—4. kép 1.)

A leletgyűttes legnagyobb számú csoportja, szerkezeti és formai eltéréseik miatt több alcsoportra oszlanak.

5. A.a. (Kat. 11—12.=3. kép 1.)

Almgren 68.=Krämer 2.=Ettlínger 13.3.=Jobst 4B=Riha 2.9.2. típus.

Az egygombos, erős profilú fibulák egytagú, fedlapos és trapéz formájú, áttört tűtartójú variánsához tartozik egy ezüst és egy bronz példány gyűjteményünkben. Ez a variáns igen gyakran fordul elő légióostáborok claudius-kori periódusában (RIECKHOFF, 1975, Taf. 13.) a felső-germaniai limes mentén, gyakori Svájcban (ETTLINGER, 1973, 62. skk. vö. RIHA, 1979, 73. skk.), előfordul Daciában (POPESCU, 1941—44, Nr. 35.) Morvaországban (PESKAR, 1972, Taf. 9, 5—9, 10, 1—8, 11, 1—2.). Pannonia nyugati felén kerültek elő nagyobb számban (PATEK, 1942, 21. o.) hasonló példányok.

Az első század második és harmadik negyedétől az első-második század fordulójáig keltezhető (RIHA, 1979, 73. o.).

5. A.b. (Kat. 13—18.=3. kép 2—7.)

Almgren 70.=Krämer 4.=Ettlínger 15.=Jobst 4C=Riha 3.1.1.=Kovrig VIII.=Patek 5. típus.

Az egygombos, erősprofilú fibulák kéttagú, fedlapos és trapéz formájú tűtartójú variánsához tartozik a katalógus már említett 6 darabja.

Az erős profilú fedlapos fibulák fejlődésének utolsó szakaszát képviseli ez a forma: a később létrejövő újabb változatok lényegi eltérést már nem mutatnak (RIHA, 1979, 79. o.).

Fő elterjedési területük Noricum (JOBST, 1975, 33. o.) és Pannonia (KOVRIK, 1937, 15. skk. vö. PATEK, 1942, 21. skk.). Előfordul Galliában, a Rajna-menti tartományokban (ETTLINGER, 1973, 66. o.), Raetiában, Pannonia északi határvidékén (PESKAR, 1972, 79. o. vö. KOLNÍK, 1965, 183. skk.). A Rajna-mentén az első századra keltezhető rétegekből ismerünk ilyen darabokat (BÖHME, 1972, 42—46. sz. vö. RIECKHOFF, 1975, TAB. 13.), legkésőbb a domitianusi, hadrianusi periódusra keltezhető. Ez a datálás vonatkozik az itt bemutatott darabokra is.

5. B. (Kat. 19.=3. kép 8.)

Almgren IV.=Böhme 12.=Jobst 4E típus.

Az egygombos, erősprofilú fibulák széles, téglalap formájú tűtartójú változata a késői formák közé tartozik e csoportban.

Elterjedése megegyezik az 5. A.b. csoportnál leírt területtel.

Időben egészen a második század közepéig nyúlik használata (BÖHME, 1972, 13. o.). A mi darabunkat az ásató a második század végére, a harmadik század elejére datálja (HORVÁTH, 1984, 7. skk.).

5. C.a. (Kat. 20—22.=3. kép 9—10.)

Almgren 84.=Jobst 5.=Kovrig VIII.=Břeň E.=Riha 3.1.2. típus.

A trombita alakú kengyelű, kéttagú, erősprofilú fibulák fedlap nélküli variánsa majdnem biztos, hogy észak-európai eredetű (ALMGREN; 1923, 39. skk.), szabad Germániában nagy számban kerültek elő (ALMGREN; 1923, 42. o.). E csoport elterjedési területe a mai Csehszlovákia és Lengyelország (BREN, 1964, 254. skk.), Dacia, Noricum, Raetia (PATEK, 1942, 24. o.). Pannónia délnyugati városaiból: Emonából (1 db), Nevidunumból (KOVRIK, 1937, 45. o.) ismert kevés példány belőlük. Szórványosan a szármata és marcomann területeken is előfordulnak (PATEK, 1942, 24. o.).

Formai sajátosságai alapján ez a variáns nem keltezhető korábbra, mint az első század utolsó negyede (RIHA, 1979, 80. o.), legkésőbbi réteg datált darabjai a második század második feléből származnak (JOBST, 1975, 41., 50. Kat. sz.). Az itt közölt példányok nem módosítják ezt a keltezt.

5. C.b. (Kat. 23—25.=3. kép 11., 4. kép 1—2.)

Almgren 77.=Kovrig VIII.=Jobst 5B típus.

A kéttagú, egygombos, erősprofilú fedlap nélküli, trombita alakú kengyelű fibulák kialakulása majdnem bizonyos, hogy Szabad Germániához köthető (JOBST, 1975, 39. o.).

Elterjedési területük Cseh- és Morvaország (PESKAR, 1972, 82. o.), Lengyelország, Dacia (Crisan, 1979, 85. o.), Noricum (JOBST, 1975, 39.). Pannónia északi felén tartották korábban inkább elterjednek (KOVRIK, 1937, 17. o. vö. PATEK, 1942, 40. o.), újabban kerültek elő délnyugatpannoniai városokból: Singidunumból (BOJOVIC, 1983, T. XVI.: 140—141), Sisciából (KOSCIEVIC, 1980, XXI.: 151—153) és Zalalövőről is ide tartozó darabok (BERECZ, 1989, II. 4. variáns).

6. Pannon trombitafibula (Kat. 26—28.=4. kép 3—5.)

Almgren 85.=Kovrig VIII.=Jobst 6A=Riha 3.4. típus.

A trombita alakú kengyelű fibulák olyan formája ez, amely a Duna-vidéken került elő a legnagyobb számban, itt tételzik föl kialakulásának helyét, s ezért Pannon trombitafibula a neve. Sajátossága a 10—12 menetes rugó, díszítése bekarcolással és filigránróttal, vagy azt imitáló megoldással.

Fő elterjedési területe Pannónia és Noricum (KOVRIK, 1937, XXIX:2—9., vö. PATEK, 1942, XXII:5—10. vö. JOBST, 1975, Kat. 54—55., vö. KOSCEVIC, 1980, 156—169., vö. BOJOVIC, 1983, Kat. 140., 142—144.). Néhány példány ismert a Rajna-vidékről (BEHRENS, 1954, 226.), Svájcban (RIHA, 1979, Kat. 280.), Morvaország területéről (PESKAR, 1972, 87. o.), Daciából (POPESCU, 1941—44, Nr. 45.), Dél-Oroszországból (AMBROZ, 1966, Taf. 7, 9.).

A második századra keltezik általában, ezzel összhangban vannak az itt közölt fibulák időértékei is.

7. Térdfibulák (Kat. 29—39.=4. kép 6—11.)

A provinciális római térdfibulák e csoportja rugós és rugótokos változatra oszlik.

7. A. (Kat. 29—34.=4. kép 6—7.)

Almgren 246—247.=Collingwood V.=Böhme 19. a—h.=Ettlinger 53.=Jobst 13 C—D.=Riha 3.12. típus.

A kéttagú, félkör alakú fedlapú és kengyel-keresztmetszetű fibulák a legnagyobb számú csoport a térdfibulákon belül. A katonai öltözék tartozékának tartják (BÖHME, 1972, 19. o.).

Pannónia, Noricum területéről feltűnően nagy számban kerültek elő (PATEK, 1942, 380 db. vö. Jobst, 1975, 65—66. o.). A környező Barbaricum, Morvaország, Dacia tartomány területén is népszerű ez a forma. A második század elejétől a harmadik század közepéig volt használatban.

7. A.b. (Kat. 35.=4. kép 8.)

A félkörös fedlapú térdfibulák háromszög alakú keresztmetszetű csoportja ez. Pannónia északi részén és a Borostyánkő-út mentén fordulnak elő nagyobb számban.

7. A.c. (Kat. 36—38.=4. kép 9—10.)

A félkörös fedlapú fibulák trapéz alakú keresztmetszetű csoportja ez. Pannónia déli részére jellemző forma.

7. B. (Kat. 39.=4. kép 11.)

Almgren 245.=Böhme 21. típus.

A pannóniai anyagban ritkább ez a kéttagú, háromszög alakú keresztmetszetű kengyelű, félkör alakú keresztmetszetű, rugótokos változat. Nyugat-Pannoniában fordul elő nagyobb számban.

8. Vese alakú áttöréssel díszített fedlapú fibula (Kat. 40=5. kép 11.)

Almgren 188.=Böhme 22.d.=Ettlinger 55.=Riha 3.13. típus.

Provinciális római eredetű ez a forma (ALMGREN, 1923, 88—89. o.). A felső-germaniai—raetiai limesen igen sok változatuk került elő nagy számban (Böhme, 1972, 59. o.), míg a polgári jellegű lelőhelyek anyagából szinte teljesen hiányoznak. Így az Aintonus-kor katonai viseletéhez tartozhattak (RIHA, 1979, 86. o.). szórványosan előfordul a Római Birodalom területén, Afrika (GERHARZ, 1987, 114—118.), Gallia, Pannónia leletanyagában is (vö. VADAY, 1981, 65. skk.). Az itt közölt példány a formafejlődés késői szakaszát képviseli: a fedlap vese alakú áttörésének lezárulása eltűnik, a háromszög alakú kengyel közepén hosszanti, éles szögű vályat fut.

A forma a második század második felétől a harmadik század második feléig keltezhető (RIHA, 1979, 86. o.).

9. Villás kengyelű fibula (Kat. 41.=5. kép 2.)

Almgren 189.=Böhme 27.=Ettlinger 55.=Jobst 16. típus.

A csoport eredetének, belső fejlődésének kérdése még tisztázásra vár. A Duna-provinciákban nagy számban került elő (ALMGREN, 1923, 110—111. o. vö. PATEK, 1942, 69—70. o. vö. POPESCU, 1941—44, Abb. 6:68. vö. JOBST, 1975, 72. skk. vö. COCIS, 1984, 150. o.). A forma megtalálható a környező Barbaricum anyagában is (PESKAR, 1972, Taf. 18:8. vö. LAMIOVÁ—SCHMIEDLOVÁ, 1961, 92. skk.), szép számban ismert a felső-germaniai—raetiai limes mentén is.

A második század végétől a harmadik század harmadik negyedéig datálják (JOBST, 1975, 72. o.).

Az itt közölt darab fedlapos, tütartóját a kengyel alsó oldalának csőszervé hajlításával képezték ki. Besorolása problematikus rendkívül rongált volta miatt, legközelebbi párhuzama Morvaországból ismert (PESKAR, 1972, Taf. 18:8.).

10. *Állat alakú fibula* (Kat. 42.=5. kép 3.)

Matouschek—Nowak Pferde 1. c. típus.

Az antik művészetben gyakori az állatábrázolás. Az állatok közül a ló, mint a fibulák díszítőeleme, az egész Római Birodalom anyagában megtalálható.

Az itt közölt példány plasztikus kidolgozású, s így az állatalakos fibulák készítésének késői fázisába sorolható (vö. JOBST, 1975, 113. o.). Pontos párhuzama Noricumból ismert (MATOUSCHEK—NOWAK, 1985/86, 194—195. o.). A harmadik-negyedik századra keltezhető (JOBST, 1975, 113. o.).

11. *Horogkereszt alakú fibula* (Kat. 46.=5. kép 6.)

Böhme 49. o.=Jobst 34. B.=Riha 3.19.2.=Almgren 231. típus.

A provinciális római horogkereszt alakú fibulák sok provinciában ismertek Britanniától a keleti tartományokig. Igen nagy számban kerültek elő a felső-germaniai—raetiai limes mentén, s Pannonia anyagában. Szabad Germania anyagába is bekerültek (vö. PESKAR, 1972, Taf. 19:6.). Az Imperium határtartományaiban kerültek elő inkább, a belső területekről szinte teljesen hiányoznak, így a katonai viselet kiegészítői lehettek (vö. RIHA, 1979, 89. o.). A mi példányunk keret nélküli, balra forduló svasztika, díszítés nélkül. Különösen a felső-germaniai, nyugati tartományok területén fordul elő sűrűn (vö. RIHA, 1979, 89. o.).

A második század harmadik negyedétől a harmadik század közepéig keltezhető (RIHA, 1979, 89. o. vö. JOBST, 1975, 123. o.).

12. *Omega fibula* (Kat. 45.=5. kép 5.)

Böhme 50.=Fowler B. 1.=Jobst 35.=Ettlinger 51.=Riha 8. 1.3. típus.

Az omegafibulák legnagyobb számban a mai Svájc és Dél-Németország területén kerültek elő. Így a szakirodalom ott honos típusként tartja nyilván. Elsősorban az ottani őslakosság nőtagjainak viseletéhez tartozhattak (vö. ETTLINGER, 1973, 132. o.). A Duna-vidék: Pannonia, Noricum, Dacia anyagában ritkábban fordulnak elő. Előkerültek azonban olyan tartományokban is, mint Afrika (GERHARZ, 1987, Abb. 20.).

A második század elejétől a harmadik század első harmadáig keltezhető (vö. JOBST, 1975, 124. o.).

13. *Csatfibulák* (Kat. 43—44.=5. kép 4.)

Az omegafibulák tipológiai leszármazottjainak tekinthető gyűrűfibulák egyaránt készültek bronzból és vasból.

13. A. (Kat. 44.)

Böhme 51. b.=Jobst 36. A.=Riha 8.2.4. típus.

E típus előzménye a Britanniában „Belgic Type” néven ismert, az első század első felére keltezhető széria (vö. RIECKHOFF, 1975, 75. o.).

Keller sírleletek alapján a férfiviselet részeként határozta meg ezt a típust, melyet a hagymafejes fibulákhoz hasonlóan a jobb vállon hordtak (KELLER, 1971, 55. o.). Gyakorinak mondható a felső-germaniai—raetiai limesen (vö. BÖHME, 1972, 46. o.), Galliában, Britanniában, míg a Duna-vidéken igen ritka, a környező Barbaricum anyagából szinte teljesen hiányzik.

A harmadik-negyedik századra keltezhető (vö. RIHA, 1979, 209. o.).

13. B. (Kat. 43.=5. kép 4.)

Böhme 50. d.=Jobst 36. B.

A forma megítélése nem egyértelmű a szakirodalomban funkcióját illetően: a gyűrűfibula egy változataként, illetve övcsatként is meghatározható (vö. BÖHME, 1972, 46. o. és JOBST, 1975, 126. o.). Hogy mégis fibulaként határozzuk meg, azt képi ábrázolásai teszik lehetővé (JOBST, 1975, 126. o.).

Megtalálhatók a Rajna—Duna-limes mentén, a nyugati tartományok anyagában ritkák (vö. BÖHME, 1972, 46. o.). A harmadik-negyedik századra keltezhető.

14. *Csuklós szerkezetű T fibulák* (Kat. 47—50, 52.=5. kép 7—9, 11.)

Böhme 28.=Jobst 25.=Riha 6.4.=Almgren 187.=van Buchem I—II.=Collingwood T.=Ettlinger 56.=Kovrig XIII.=Patek K. 1. típus.

A csuklós szerkezetű T fibulák a szakirodalomban a hagymafejes fibulák előzményeként vannak meghatározva. (PATEK, 1942, 69. o., vö. BÖHME, 1972, 26. o. vö. JOBST, 1975, 87. o.). Kialakulásuk színhelye a Rajna—Duna-limes.

Elterjedési területük a felső-germániai—raetiai limestől a Duna-mentén át egészen az Euphrates vonaláig terjed.

Minden jel arra mutat, hogy a katonai viselet részei voltak, s a csapatmozgásokkal magyarázható illetően történő elterjedésük (BÖHME, 1972, 62. skk.). A harmadik század elejétől a negyedik század elejéig lehettek forgalomban.

15. *Hagymagombos fibulák* (Kat. 51, 53—59.=5. kép 10, 6. kép 1—5.)

Almgren 190—191.=Patek K. 2.=Keller 1—6.=van Buchem III—IV.=Ettlinger 57.=Jobst 26.=Riha 6. 5. típus.

A hagymagombos fibulák eredetével kapcsolatban két nézet ismert: vagy az általános kora-közép-római típusokból, vagy az aláhajtott lábú fibulák csoportjából vezetik le (KUCHENBUCH, 1954, 5. skk., vö. KELLER, 1971, 26. skk.). Riha a két elmélet szintézisét javasolja: a közép-római kori formákból eredezteti, s egyben hangsúlyozza az aláhajtott lábú fibuláknak a formára gyakorolt hatását (vö. RIHA, 1979, 171. o.).

Az egész Római Birodalom területén megtalálható ez a késő-római típus, feltételezik, hogy nagy gyárakban készülhettek a többi katonai felszereléssel együtt (KOVRIK, 1937, 24. o. vö. PATEK, 1942, 73. o.). Viszont feltűnő a hiányuk a Kárpát-medence Barbaricumhoz tartozó részén (PATEK, 1942, 73. o.).

A férfiak viselték elsősorban, amint azt a képi ábrázolások (mozaikok, kőemlékek, diptychonok) tanúsítják. A sí-

rokban tett megfigyelések szerint a jobb vállra tették tűtartójával felfelé.

Keltezésükre csoportonként térek ki.

15. A. (Kat. 51.=5. kép 10.)

Keller 1.=Riha 6.5.1.=Tóth 1. típus.

A forma 290—380 közé keltezhető (vö. TÓTH, s. a. 32—34.).

15. B. (Kat. 53—54.=6. kép 1.)

Keller 3.=Riha 6.5.3.=Tóth 2. típus.

A forma 340—360 közé datálható, rontott példányai alapján Pannoniában is gyártották (TÓTH, s. a. 36—38. o.)

15. C. (Kat. 55.=6. kép 2.)

Keller 3. B.=Riha 6.5.3. B.=Tóth 2. típus.

Keltezése megegyezik az előzőével. (vö. TÓTH, s. a. 36—38. o.)

15. D. (Kat. 56—57, 59.=6. kép 3.)

Keller 4. A.=Riha 6.5.4. A.=Tóth 2. típus.

A forma 350—380 közé keltezhető, nem csak katonai táborok temetőiben, hanem polgári településeken is megtaláljuk őket (TÓTH, s. a. 37—38. o.).

15. E. (Kat. 58.=6. kép 4.)

Keller 6.=Riha 6.5.6.=Tóth 3. típus.

A formát a negyedik század végére keltezik. Díszítésük és aranyozásuk miatt e fibulák rangjelzőek, a Közép-Duna-vidéken elterjedtek (TÓTH, s. a. 40. o.).

A hagymafejes fibulák keltezési adatait Keller javarészt pannoniái temetők adatai alapján adta meg (vö. KELLER, 1971, 26. skk.), Tóth Endre az utóbbi évek kutatásait összegezte (TÓTH, s. a. 30. skk.).

Összefoglalás

Gyűjteményünk 15 típusra oszlik. Egy részük Pannonia provincia és a környező tartományok területén koncentrálódik, illetve itt határozható meg a típusok kialakulása. Ilyen formák a noricum-i—pannoniai kétgombos fibulák, a nor-pannon szárnyas fibula, a pannoniái trombitafibula. A Római Birodalom nyugati felől kerültek ide a drótfibu-

lák, a gall szárnyas fibula, az egyszerű gall fibula. Az északi tartományokból eredeztethető a vese alakú áttöréssel díszített fedlapú fibula. A pannoniái anyagban ritkább az omega- és csatfibula. A területünkön ismert szériákat gazdagítják az egygombos erősprofilú, a térdfibulák, a villás-kengyelű, állat alakú, horogkereszt formájú, csuklós T és hagymagombos fibulák.

A fibulák zöménél a tű rugós megoldású, melyet az egyik térdfibulánál, illetve a lófibulánál félig zárt tokban rögzítettek. A csat-omega és T, valamint a hagymagombos fibulák tűjét csuklóval kapcsolták a fibulatesthez. Egyetlen drótból hajlították a 6. és 7. számú fibulát. Öntéssel is készítették egytagú (a fibulatest, a rugó és a tű egy tagban) példányokat a hajdani kézművesek: a 10—13. számú példányok tartoznak ide. Gyűjteményünk javarészt úgy készült, hogy külön öntötték a fibulatestet, s külön hajlították a rugót a tűvel. Vékony lemezből áll az egyik hagymagombos fibula (58. sz.). Eddigi tudásunk szerint a területen csak Zalalövön vannak bronzművességre valló bizonyítékok. Az antik Salla központjában kisebb javítóműhely lehetett, erre utalnak az egyes, már közölt fibulákon megfigyelt öntési hibák, és egy félkész darab. Ezt támasztja alá egy kisebb bronztárgy öntőmintája is.

Az elterjedési térkép 17 lelőhelye közül 8 temető, ahonnan a fibulák közel fele (46%) származik, 3 telep, ahol a fibulák 1/4-ét találták. Összesen 19 kapcsolótű minősült szórványnak (29%). A temetők, telepek rétegtani megfigyelései az anyag 3/4-ére vonatkoznak. Ezt használtuk fel a keltezési problémák megoldására. Figyelembe vettük az irodalmi keltezést is, csak ez jelentett fogódzót a noricum-i—pannoniai kétgombos, a nor.—pannon szárnyas, az egyszerű gall, a vese alakú áttöréssel díszített fedlapú fibula, a villás kengyelű, állat alakú, horogkereszt formájú és az omegafibulánál, valamint a hagymagombos fibulák javarésznél. Nem módosította az általánosan elfogadott keltezést a gall szárnyas, a térdfibulák, valamint a csuklós szerkezetű fibulák rétegtani datálása.

Érdekes, hogy a drótfibulák, az egygombos erősprofilú fibulák területünkön akkor kerültek használatba, amikor a Birodalom többi vidékén lekerültek a ruhákról. A pannon trombitafibulák általános keltezését jelentősen szűkítik a helyi rétegtani összefüggések.

Katalógus

1. *Nor.—pannon kétgombos fibulák*

1. (1. kép 1.)

Lh.: Söjtör, Bonta-bükki erdő. 8. halomsír.**Óh.:** ZGM. Ltsz.: 89.12.4.**Irod.:** —**Méret:** H.: 9,92 cm. Kv.: 0,87 cm.

Kéttagú bronzfibula. Rugója és tije letört, tütartója és kengyele sérült. Kengyele hatszög keresztmetszetű, két kétszeresen tagolt gombbal. A gombok között felülnézetben „W”, oldalt „v” alakú bekarcolás látható. Utóbbi megismétlődik a tütartó külső oldalán, beütögetett körök kísérik. A tütartó háromszög alakban áttört, jobbra fordul, benne a tű töredékével. Tagolt, kúpos gombban végződik.

2. (1. kép 2.)

Lh.: Söjtör, Bonta-bükki erdő. 12—13. halomsír.**Óh.:** ZGM. Ltsz.: 89.16.3.**Irod.:** —**Méret:** H.: 4,93 cm. Kv.: 0,44 cm.

Kéttagú bronzfibula. Tije letört, felületét nemes patina borítja. Kívül húros rugószerkezete 4+4 menetes, téglalap keresztmetszetű tengelyen van. Húrhorogja lapos, széles. Kengyele hatszög keresztmetszetű, két kétszeresen tagolt gombbal. Háromszög alakban áttört tütartója jobbra fordul, szélén bekarcolt rovátkasorral. Tagolt, hengeres gombban végződik.

3. (1. kép 3.)

Lh.: Söjtör, Bonta-bükki erdő. 11. sír.**Óh.:** ZGM. Ltsz.: 89.15.2.**Irod.:** —**Méret:** H.: 10,76 cm. Kv.: 0,85 cm.

Kéttagú bronzfibula. Tije letört, tütartója sérült. Kívül húros rugója 4+4 menetes. Húrhorogja háromszög alakú lemezzé szélesedik, peremét követő bekarcolással. Két, kétszeresen tagolt gomb van a trapéz keresztmetszetű kengyelén. A gombok között és a tütartón az 1. sz. fibula díszítése van. A háromszög alakban áttört tütartó jobbra fordul, végén tagolt, hengeres gombbal.

4. (1. kép 4.)

Lh.: Söjtör, Bonta-bükki erdő. 11. sír.**Óh.:** ZGM. Ltsz.: 89.15.1.**Irod.:** —**Méret:** H.: 10,95 cm. Kv.: 0,87 cm.

Kéttagú bronzfibula. Több darabra tört. Kívül húros rugószerkezete 4+4 menetes. Húrhorogja háromszög alakú lemezzé szélesedik, kettős bekarcolt vonallal a szélén. Kengyele trapéz keresztmetszetű, két, kétszeresen tagolt gombbal. A gombok között oldalt „v” alakú, beütögetett sordisz fut. A tütartó háromszög alakban áttört, külső oldalán beütögetett kör-sor van. Végén tagolt kúpos gomb ül.

5.

Lh.: Söjtör, Bonta-bükki erdő. 10. halomsír.**Óh.:** ZGM. Ltsz.: 89.14.1.**Irod.:** —**Méret:** H.: 8,04 cm. Kv.: 0,38 cm.

Kéttagú bronzfibula. Több darabra tört, tije hiányzik. Kívül húros rugószerkezete 5+6 menetes. Húrhorogja lapos, keskeny. Rombusz úkeresztmetszetű kengyelén két, kétszeresen tagolt

gomb van. Tütartója háromszög alakban áttört, végén tagolt, gömbölyű gombbal.

2. *Drótfibulák*

6. (2. kép 1.)

Lh.: Nagykanizsa, Inkey-kápolna. 36. objektum.**Óh.:** NTM. Ltsz.: 80.91.15.**Irod.:** Horváth L.: Előzetes jelentés a Nagykanizsa — Inkey-sír-kápolna melletti lelőhely feltárásáról. = ZGY. 18. 1984. 8:7. kép. **Méret:** H.: 4,93 cm. Kv.: 0,25 cm.

Egytagú bronzfibula. Tije letört, tütartója sérült. Rugója 1+2 menetes, belül húros. Kerek keresztmetszetű kengyele a rugóval egy drótból hajlított, végének nyújtásával készült a tütartó.

7. (2. kép 2.)

Lh.: Zala megye.**Óh.:** ZGM. Ltsz.: —**Irod.:** —**Méret:** H.: 8,66 cm. Kv.: 4,65 cm.

Egytagú bronzfibula. Tije letört. Belül húros rugószerkezete 2+2 menetes. Fektetett téglalap keresztmetszetű kengyele végén nyújtással képezték ki a jobbra forduló tütartót.

3. *Szárnyas fibulák*

8. (2. kép 3.)

Lh.: Nagyréce — Aranyosi tábla. 6. sír.**Óh.:** NTM. Ltsz.: 79.168.1.**Irod.:** —**Méret:** H.: 3,25 cm. Kv.: 0,39 cm.

Kéttagú bronzfibula. Tije és tütartója hiányzik. Kívül húros rugója 4+4 menetes. Húrhorogja trapéz alakú lemezzé szélesedik. Kerek keresztmetszetű kengyelén tagolatlan, lapos korong alakú gomb van, melynek két oldalán ékszerű nyúlvány van.

9. (2. kép 4.)

Lh.: Keszthely — Újmajor.**Óh.:** Darnay-gyűjtemény, majd KBM. Ltsz.: 58.740.40.**Irod.:** —**Méret:** H.: 12,61 cm. Kv.: 0,35 cm.

Kéttagú bronzfibula. Tije és tütartója sérült. Kívül húros rugója 4+4 menetes. Húrhorogja vaskos hasáb. Kengyelén kétszeresen tagolt gomb van, melynek két oldalán két egymás felé ívelődő nyúlvány van, végükön kis gombbal. Tütartóját 5x3+2 kerek áttört lyuk díszíti.

4. *Egyszerű gall fibula*

10. (2. kép 5.)

Lh.: Zala megye.**Óh.:** ZGM. Ltsz.: —**Irod.:** —**Méret:** H.: 9,90 cm. Kv.: 0,35 cm.

Egytagú bronz fibula. Rugója félig, tije teljesen hiányzik, tütartója sérült. Kívül húros rugója 4 menetes, melyet félig elfed a lemezszerűen kiszélesedő húrhorog. Rombusz keresztmetszetű kengyele egyharmadában borda fut hosszanti irányban. Tütartója áttört, végén tagolt, lapított gömb alakú gomb van.

5. Egygombos, erős profilú fibulák

11. (3. kép 1.)

Lh.: Zalalövő.

Óh.: ZGM. Ltsz.: 88.1.89.

Irod.: —

Méret: H.: 7,65 cm. Kv.: 0,33 cm.

Egytagú ezüstfibula. Rugója félig, tője teljesen hiányzik, tűtartója sérült, kengyele felületén öntéshibákkal. Kívül húros rugója 2 menetes, melyet téglalap alakú fedlap takar. Négyzet keresztmetszetű kengyele egyharmadában kétszeresen tagolt, lapos gomb van. Tűtartóján két kerek, áttört lyuk van, külső oldalán körben cikkcakk dísz karcoltak be. Kétszeresen tagolt, hengeresen végződő gombbal zárul.

12.

Lh.: Esztergályhorváti — Bárándpuszta.

Óh.: Pannonhalma. Ltsz.: —

Irod.: Patek E.: A pannoni fibulátípusok elterjedése és eredete. Diss. Pann. II. 19. 1942. 166. o. IV. t. 8.

Méret: H.: 5,8 cm.

Egytagú bronzfibula. Tője letört. Kívül húros rugója 3+3 menetes, melyet fektetett téglalap alakú fedlap borít. Félkör keresztmetszetű kengyelét lapos, kétszeresen tagolt gomb díszíti. Tűtartója jobbra forduló, oldalán téglalap alakú áttöréssel. Sima, lapított gombbal zárul.

13. (3. kép 2.)

Lh.: Magyarszerdahely 3. sír.

Óh.: NTM. Ltsz.: 72.45.1.

Irod.: Horváth L.: A magyarszerdahelyi kelta és római temető. = ZGY 14. 1979. 10. o. VIII. t. 3/1. kép.

Méret: H.: 4,46 cm. Kv.: 0,23 cm.

Kétagú bronzfibula. Ép. Kívül húros rugója 3+3 menetes. Húrhorogja keskeny, hengeres. Négyzetes keresztmetszetű kengyelén kétszeresen tagolt, lapos gomb van. Trapéz alakú tűtartója jobbra fordul, végén egyszer tagolt, kúpos gombbal.

14. (3. kép 3.)

Lh.: Söjtör, Bonta-bükki erdő. 13. sír.

Óh.: ZGM. Ltsz.: 89.17.1.

Irod.: —

Méret: H.: 4,15 cm. Kv.: 0,66 cm.

Kétagú bronzfibula. Tűtartója hiányzik. Kívül húros rugója 4+4 menetes. Húrhorogja vaskos henger. Keskeny téglalap alakú a fedlapja. Egyszerű, erősen profilált gomb osztja a kengyelt félkör, illetve trapéz keresztmetszetű részre, utóbbi szakasz felülnézeti oldalára két cikkcakk-vonalat karcoltak be.

15. (3. kép 4.)

Lh.: Söjtör, Bonta-bükki erdő. 8. halomsír.

Óh.: ZGM. Ltsz.: 89.12.5.

Irod.: —

Méret: H.: 4,04 cm. Kv.: 0,38 cm.

Kétagú fibula bronzból. Ép. Kívül húros rugója 4+4 menetes. Húrhorogja lapos hasáb. Kis, keskeny téglalap alakú fedlapja van. Egyszer tagolt, lapos gombja kerek és négyzetes keresztmetszetű részre osztja a kengyelt. Trapéz alakú tűtartója jobbra fordul. Végén egyszer tagolt, kis kúpos gomb látható.

16. (3. kép 5.)

Lh.: Garabonc, Ófalu. „B” temető. 36. sír.

Óh.: ZGM. Ltsz.: —

Irod.: —

Méret: H.: 3,33 cm. Kv.: 0,62 cm.

Fibula-töredék bronzból. Kengyele félig letört, rugója, tője hiányzik. Egyszer tagolt, lapos gombja van. Háromszög keresztmetszetű kengyele trapéz alakú, jobbra forduló tűtartóban folytatódik. Nyújtott kúp alakú gombja egyszer tagolt.

17. (3. kép 6.)

Lh.: Magyarszerdahely. 1. sír.

Óh.: NTM. Ltsz.: 72.43.2.

Irod.: Horváth L.: A magyarszerdahelyi kelta és római temető. = ZGY 14. 1979. 7. o. V. t. 1.

Méret: H.: 2,16 cm. Kv.: 0,36 cm.

Fibula-töredék bronzból. Kengyele félig letört, rugója, tője hiányzik. tagolatlan, lapos gombja van. Ellipszis alakú a kengyele keresztmetszete. Trapéz alakú tűtartója van, melyet sima, lapított gomb zár le.

18. (3. kép 7.)

Lh.: Zala megye.

Óh.: ZGM. Ltsz.: —

Irod.: —

Méret: H.: 4,76 cm. Kv.: 0,84 cm.

Kétagú fibula bronzból. Ép. Kívül húros 5+5 menetes rugóját lapított henger alakú húrhorog tartja. Kis, keskeny téglalap alakú fedlapja van. Háromszög keresztmetszetű kengyelét kétszeresen tagolt gomb osztja. Trapéz alakú tűtartója jobbra fordul, egyszer tagolt, lapított hengeres gombbal zárul.

19. (3. kép 8.)

Lh.: Nagykanizsa, Inkey-kápolna. 36. objektum.

Óh.: NTM. Ltsz.: 80.91.11.

Irod.: Horváth L.: Előzetes jelentés a Nagykanizsa—Inkey sírkápolna melletti lelőhely feltárásáról. = ZGY 18. 1984. 8:4. kép.

Méret: H.: 3,24 cm. Kv.: 0,73 cm.

Fibula-töredék bronzból. A rugó, tű és a kengyel egyharmada hiányzik, a töredék felszínét egyenletes nemes patina-réteg fedi. A kengyel háromszög alakú keresztmetszetű, kétszeresen tagolt gomb van rajta. A jobbra forduló tűtartó téglalap alakú, széles, egyszer tagolt, lapított gomb alakú gombbal a végén.

20. (3. kép 10.)

Lh.: Pördefölde. 3. halom.

Óh.: ZGM. Ltsz.: 75.17.34.

Irod.: L. Szabó K.—Vándor L.: Római kori tumulusok Pördeföldén. = ZGY 12. 1979. 5. tábla I. 3/4—5.

Méret: H.: 4,41 cm. Kv.: 0,48 cm.

Kétagú fibula bronzból. Rugója és tője hiányzik. Kifelé forduló, kerek keresztmetszetű húrját kis, hengeres horog tartja meg. Háromszög alakú keresztmetszetű kengyelét egyszer tagolt gomb osztja. Tűtartója széles, trapéz alakú, jobbra forduló. Kengyele vége egyenesen levágott.

21. (3. kép 9.)

Lh.: Pördefölde. 3. halom.

Óh.: ZGM. Ltsz.: 75.17.34.

Irod.: L. Szabó K.—Vándor L.: Római kori tumulusok Pördeföldén. = ZGY 12. 1979. 5. tábla I. 3/4—5.

Méret: H.: 4,43 cm. Kv.: 0,48 cm.

Kétagú fibula bronzból. Rugója, tője és tűtartója sérült. Kívül húros rugója 3 menetes. Kis, kúpos horog tartja. Félkör keresztmetszetű kengyelét egyszer tagolt gomb osztja. Tűtartója széles, trapéz alakú, kengyele egyenesen levágott végű.

22.

Lh.: Zalaszentő.**Óh.: Keszthely.** Ltsz.: 5289. (régi anyag).

Irod.: Patek E.: A pannóniai fibulatípusok elterjedése és eredete. DissPann II. 19. 1942. 174. o. 27/c. IV. t. 12.

Méret: H.: 6,4 cm.

Kéttagú fibula bronzból. Ép. Kívül húros rugószerkezete 3+3 menetes. Félkör keresztmetszetű kengyelét egyszer tagolt gomb díszíti. Széles, trapéz alakú tűtartója jobbra fordul, egyszer tagolt, gömbölyű gombbal a végén.

23. (3. kép 11.)

Lh.: Söjtör, Bonta-bükki erdő. 3. halomsír.**Óh.: NTM.** Ltsz.: 89.7.4.

Irod.: —

Méret: H.: 3,81 cm. Kv.: 0,38 cm.

Kéttagú bronzfibula. Rugószerkezete a tűvel letört, tűtartója sérült. Félkör keresztmetszetű kengyelén kétszer tagolt gomb van. Trapéz alakú a tűtartója. Kengyele végén egyszer tagolt, kúpos gomb ül.

24. (4. kép 1.)

Lh.: Söjtör, Bonta-bükki erdő. 6. halomsír.**Óh.: ZGM.** Ltsz.: 89.10.8.

Irod.: —

Méret: H.: 3,96 cm. Kv.: 0,35 cm.

Kéttagú fibula bronzból. Kívül húros rugószerkezete 7+7 menetes, deformált, tűje hiányzik. Kis kúpos húrhorogja trombitaszerűen ívelődő, félkör keresztmetszetű kengyelben folytatódik. Tagolatlan, lapos korong alakú gombja és a tűtartó között a kengyel háromszög keresztmetszetű. Tűtartója széles, téglalap alakú, melyet kis, tagolt, kúp alakú gomb zár le.

25. (4. kép 2.)

Lh.: Zala megye.**Óh.: ZGM.** Ltsz.: —

Irod.: —

Méret: H.: 4,89 cm. Kv.: 0,38 cm.

Kéttagú fibula bronzból. Rugója sérült. Kívül húros rugószerkezete 4 menetes. Trombitaszerűen kiszélesedő kengyele félkör keresztmetszetű, a tagolatlan, ékszerűen elkeskenyedő gomb és a széles, téglalap alakú tűtartó közt háromszög keresztmetszetű. Tagolt, hengeres gombbal zárul.

6. Pannon trombitafibulák

26. (4. kép 3.)

Lh.: Gelsesziget, régi anyag, 1948/138.**Óh.: NTM.** Ltsz.: 75.23.1.

Irod.: Horváth L.: Függelék B. 83. ZGY 14. 1979.

Méret: H.: 4,9 cm. Kv.: 0,44 cm.

Kéttagú bronzfibula. Tűje vége és tűtartójának pereme hiányzik. Kívül húros rugószerkezete 5+7 menetes, kis, hengeres húrhoroggal. Trombitaszerű kengyele félkör keresztmetszetű. Kétszeresen tagolt, lapos, korong alakú gombja van, melynek alsó oldalán a fibulával egybeöntött kis nyúlvány hajlik a kengyel felé. Széles, téglalap alakú kengyele sérült, tagolatlan, hengeres gombbal a végén.

27. (4. kép 4.)

Lh.: Zala megye.**Óh.: ZGM.** Ltsz.: —

Irod.: —

Méret: H.: 6,16 cm. Kv.: 0,66 cm.

Kéttagú fibula bronzból. Ép, jó megtartású. Kívül húros rugója 4+5 menetes. Kis, lapos húrhorog tartja, tengelye hosszú, keresztmetszete kör alakú. Trombitaszerűen kiszélesedő kengyelének peremén körbe beponcolt „V” motívum van. Kétszeresen tagolt gombja lapos korong alakú, ez, s a széles, nyújtott téglalap alakú, jobbra forduló tűtartó között háromszög keresztmetszetű a kengyel. Végén tagolt, hengeres gomb van.

28. (4. kép 5.)

Lh.: Magyarszerdahely. 39. sír.**Óh.: NTM.** Ltsz.: 75.62.1.

Irod.: Horváth L.: A magyarszerdahelyi kelta és római temető. =ZGY 14. 1979. XXIX:1.—LI:3. kép.

Méret: H.: 4,98 cm. Kv.: 0,54 cm.

Kéttagú fibula, bronzal borított vasból. Tűje letört. Belül húros rugószerkezete 5+5 menetes. Trombita alakú a kengyel indítása, melyet a kengyelgombhoz hasonlóan 6 lépcsőre osztottak. A lépcsőket bronz tekerccsel díszítették. Félkör alakú keresztmetszetű kengyele végén nagyméretű, kúpos gomb van. Tűtartója széles, téglalap alakú.

7. Térdfibulák

29.

Lh.: Zala megye.**Óh.: KBM.** Ltsz.: 58.708.1.

Irod.: —

Méret: H.: 3,45 cm. Kv.: 1,15 cm.

Kéttagú, bronz térdfibula töredéke. Kengyele a tűtartóval letört. Rugószerkezete és tűje hiányzik. Húrhorogja keskeny, felső állású. Félkör alakú fedlapja 1,5—1,8 mm vastag, peremét bekarcolt cikkcakk-vonal díszíti. Kengyele félkör keresztmetszetű.

30.

Lh.: Keszthely—Fenekpuszta szórvány 1903-ból.**Óh.: KBM.** Ltsz.: 64.1107.1.

Irod.: —

Méret: H.: 6,20 cm. Kv.: 1,40 cm.

Kéttagú bronzfibula. Tűje, rugószerkezete hiányzik. Húrhorogja felső állású. Nagy méretű, félkörös fedlapja 1,2—15 mm vastag. Félkör keresztmetszetű kengyele peremmel és hengeres gombbal zárul. Széles tűtartója téglalap alakú.

31. (4. kép 6.)

Lh.: Magyarszerdahely. 44. sír.**Óh.: NTM.** Ltsz.: 75.67.4.

Irod.: Horváth L.: A magyarszerdahelyi kelta és római temető. =ZGY 14. 1979. XXXI:1.—LI:5. tábla.

Méret: H.: 2,79 cm. Kv.: 0,68 cm.

Kis méretű, kéttagú fibula bronzból. Rugószerkezete és tűje hiányzik. Kis, félkörös fedlapja van. Húrhorogja sérült. Félkör keresztmetszetű kengyele peremmel és hengeres gombbal zárul. Széles, téglalap alakú tűtartója jobbra forduló.

32. (4. kép 7.)

Lh.: Nagykanizsa — Inkey-kápolna. 59. objektum.**Óh.: NTM.** Ltsz.: 81.12.1.

Irod.: Horváth L.: Előzetes jelentés a Nagykanizsa — Inkey-sír-kápolna melletti lelőhely feltárásáról. =ZGY 18. 1984. 8:2. kép.

Méret: H.: 3,66 cm. Kv.: 0,95 cm.

Kéttagú fibula bronzból. Kívül húros rugószerkezete 4+3 menetes, kis lapos húrhoroggal. Félkörös fedlapja peremén cikkcakk vonal van bekarcolva. Félkör keresztmetszetű kengyele lépcsővel

indul és egyenesen levágott peremmel végződik. Keskeny tűtartója téglalap alakú, jobbra fordul.

33.

Lh.: Zalaegerszeg — Nekeressedpuszta, 3. sír.

Őh.: MNM. Ltsz.: 145.1885.14.

Irod.: Lipp V. levele legújabb Keszthely vidéki kutatásairól. =ArchÉrt Vi. 1886. 42. o. 351. skk.

Méret: H.: 2,64 cm. Kv.: 0,77 cm.

Kéttagú fibula bronzból. Ép, felszíne másodlagosan megolvadt, összeégett. Kívül húros rugószerkezete 3+4 menetes, vaskos húrhoroggal. Félkör alakú fedlapja lépcsővel folytatódik a félkör keresztmetszetű kengyelben. A kengyel egyenesen levágott végű. Tűtartója széles, jobbra forduló, téglalap alakú.

34.

Lh.: Keszthely — Fenékpuzta, szórvány.

Őh.: KBM. Ltsz.: 64.1168.1.

Irod.: —

Méret: H.: 3,76 cm. Kv.: 1,15 cm.

Kéttagú bronzfibula. Tüje, tűtartója hiányzik. Rugószerkezete 4+4 menetes, kívül húros. Csökkent félkör alakú fedlapja lépcsővel zárul. Félkör keresztmetszetű kengyele egyenesen levágott végű.

35. (4. kép 8.)

Lh.: Söjtör, Bonta-bükki erdő. 23. sír.

Őh.: ZGM. Ltsz.: 89.26.2.

Irod.: —

Méret: H.: 2,98 cm. Kv.: 0,72 cm.

Kéttagú fibula töredéke bronzból. Rugószerkezetének fele a tűvel, kengyelének fele a tűtartóval hiányzik. Kívül húros rugója 4 menetes. Félkörös fedlapja peremén bekarcolt cikkcakk vonal fut. Lépcsővel indul a háromszög keresztmetszetű kengyel.

36. (4. kép 9.)

Lh.: Nagykanizsa — Inkey-kápolna. 36. objektum.

Őh.: NTM. Ltsz.: 80.91.12.

Irod.: Horváth L.: Előzetes jelentés a Nagykanizsa Inkey sírkápolna melletti lelőhely feltárásáról. =ZGY 18. 1984. 8:3. kép.

Méret: H.: 2,33 cm. Kv.: 0,71 cm.

Kéttagú fibula töredéke bronzból. Kengyelének fele a tűtartóval hiányzik, felületét nemes patina fedi. Kívül húros rugószerkezete 3+3 menetes. Kis, félkör alakú lap fedi. Trapéz keresztmetszetű a kengyele.

37.

Lh.: Keszthely — Fenékpuzta, szórvány.

Őh.: KBM. Ltsz.: 64.1167.1.

Irod.: —

Méret: H.: 3,35 cm. Kv.: 0,88 cm.

Kéttagú bronzfibula. Tüje hiányzik. Kívül húros rugószerkezete 4+4 menetes, széles, vaskos húrhoroggal. Félkör alakú fedlapja peremén cikkcakk dísz van bekarcolva. A kengyel lépcsővel csatlakozik, trapéz keresztmetszetű, végén egyenesen levágott. Széles, téglalap alakú tűtartója jobbra fordul.

38. (4. kép 10.)

Lh.: Zala megye.

Őh.: ZGM. Ltsz.: —

Irod.: —

Méret: H.: 3,31 cm. Kv.: 1,14 cm.

Kéttagú fibula bronzból. Tüje és rugószerkezete hiányzik. Húrho-

roja keskeny, felső állású. Kis, félkörös fedlapja peremén bekarcolt cikkcakk vonal fut. Trapéz keresztmetszetű kengyele kettős lépcsővel zárul. Keskeny, téglalap alakú tűtartója jobbra fordul.

39. (4. kép 11.)

Lh.: Nagykanizsa, Inkey-kápolna. 36. objektum.

Őh.: NTM. Ltsz.: 80.91.13.

Irod.: Horváth L.: Előzetes jelentés a Nagykanizsa — Inkey sírkápolna melletti lelőhely feltárásáról. =ZGY 18. 1984. 8:1. kép.

Méret: H.: 3,75 cm. Kv.: 0,75 cm.

Kéttagú bronz fibula. Ép, felületét nemes patina fedi. Belül húros rugószerkezete 4+3 menetes, félig nyitott tokba helyezték, melynek két végét szabadon hagyták, lemezből hajlították. Háromszög keresztmetszetű kengyele egyenesen levágott végű. Tűtartója keskeny, téglalap alakú.

8. Vese alakú áttöréssel díszített fedlapú fibula

40. (5. kép 1.)

Lh.: Zala megye.

Őh.: ZGM. Ltsz.: —

Irod.: —

Méret: H.: 5,38 cm. Kv.: 0,66 cm.

Kéttagú bronzfibula. Rugószerkezete és tüje hiányzik. Húrhorogja alsó állású, kisebb. Fedlapja 2,1—3 mm vastag lemez. Kengyele hosszában két borda fut. Kétszeresen tagolt gomb van rajta, mely után háromszög keresztmetszetűvé válik, ék alakú véggel. Tűtartója széles, jobbra forduló, téglalap alakú.

9. Villás kengyelű fibula

41. (5. kép 2.)

Lh.: Söjtör, Bonta-bükki erdő. 19. sír.

Őh.: ZGM. Ltsz.: 89.22.12.

Irod.: —

Méret: H.: 6,12 cm. Kv.: 0,52 cm.

Kéttagú bronzfibula. Kengyelén másodlagos égésből származó olvadás, deformálás nyomok. Belül húros rugószerkezete 4+5 menetes, vaskos, hengeres húrhoroggal. Kengyelének megmaradt részén hosszanti irányban rovátkolt rátét lemez van. Sima, korong alakú gomb választja kétfelé. Rugótokját a kengyelből nyújtották, jobbra forduló.

10. Állat alakú fibula

42. (5. kép 3.)

Lh.: Magyarszerdahely, szórvány.

Őh.: NTM. Ltsz.: 76.13.2.

Irod.: Horváth L.: A magyarszerdahelyi kelta és római temető. =ZGY 14. 1979. XLIV:8=LI:2. kép.

Méret: H.: 3,60 cm. Sz.: 3,2 cm.

Kéttagú fibula bronzból. Ép. Belül húros 3+4 menetes rugószerkezete öntött, félig nyitott, kerek keresztmetszetű tokban van. Kengyelét felnyergelt ló alkotja. Tűtartója keskeny, jobbra forduló.

11. Csatfibulák

43. (5. kép 4.)

Lh.: Zala megye.

Őh.: ZGM. Ltsz.: —

Irod.: —

Méret: Km.: 0,5 cm. Átm.: 3,73 cm.

Kéttagú fibula bronzból. Tüje hiányzik. A fibulatest trapéz keresztmetszetű öntvény, zárt véggel.

44.

Lh.: Nagykanizsa — Inkey-kápolna. 27. objektum.

Óh.: NTM. Ltsz.: —

Irod.: Horváth L.: Előzetes jelentés a Nagykanizsa — Inkey sírkápolna melletti lelőhely feltárájáról. =ZGY 18. 1984. 8:23. kép.

Kéttagú bronzfibula. Visszahajló vége sérült. A kerek átmetszetű testen található a tű.

12. Omega-fibula

45. (5. kép 5.)

Lh.: Zala megye.

Óh.: ZGM. Ltsz.: —

Irod.: —

Méret: Km.: 0,46 cm. Átm.: 3,64 cm.

Kéttagú fibula bronzból. Ép. A fibulatest kerek keresztmetszetű, visszahajló végei kígyófejet utánoznak. Tüje füllel csatlakozik a fibulatesthez.

13. Horogkereszt alakú fibula

46. (5. kép 6.)

Lh.: Söjtör, Bonta-bükki erdő. 22. sír.

Óh.: ZGM. Ltsz.: 89.25.4.

Irod.: —

Méret: H.: 3,20 cm. Sz.: 2,70 cm.

Kéttagú fibula bronzból. Tüje vége letört, jó megtartású. Belül húros rugószerkezete 3+3 menetes. A fibulatest 0,3—0,4 cm vastag öntvény. Tűtartója keskeny, utólag hozzáforsztott, hajlított lemez.

14. Csuklós szerkezetű T fibulák

47.

Lh.: Zalaszentgrót.

Óh.: MNM. Ltsz.: 3/1896.46.

Irod.: Darnay K.: Szentgrót — polgárvárosi ásatás. =ÁÉ XVI. 1896. 127—132. o. vö.: Müller R. Római kori leletek Zalaszentgrótról. =ZGY 6. 1976. 2:5 a—b. kép, 41. o.

Valószínűleg egy fibulához tartozó kereszttag- és tűtartó töredék bronzból. A kereszttag átmetszete hatszögletű. A kengyel erősen sérült, öntött, felületén két oldalt 3—3 rovátkával.

48. (5. kép 7.)

Lh.: Nagykanizsa — Inkey sírkápolna, római telep fürdőjének nyugati fala tövéénél.

Óh.: NTM. Ltsz.: 80.54.1.

Irod.: Horváth L.: Előzetes jelentés a Nagykanizsa — Inkey sírkápolna melletti lelőhely feltárájáról. =ZGY 18. 1984.

Méret: H.: 6,58 cm. Kv.: 0,58 cm.

Kéttagú fibula bronzból. Tüje hiányzik. Hengeres kereszttagja két végén kis, lapított gombok helyezkednek el. Háromszög keresztmetszetű kengyelének végén kúpos gomb van. A kengyel felszínét kiemelkedő tarajszerűen kiképzett mintasor díszíti. A félig nyitott tűtartó felső oldalát két hosszanti és 2—2 keresztbe nyúló rovátkasor díszíti.

49. (5. kép 8.)

Lh.: Nagykanizsa — Inkey-kápolna. 36. objektum.

Óh.: NTM. Ltsz.: 80.91.14.

Irod.: Horváth L.: Előzetes jelentés a Nagykanizsa — Inkey sírkápolna melletti lelőhely feltárájáról. =ZGY 18. 1984. 8:5. kép.

Méret: H.: 5,98 cm. Kv.: 0,6 cm.

Kéttagú bronzfibula töredéke. Kereszttagja, tüje, gombjai hiányoznak. Trapéz keresztmetszetű kengyele van. Félig nyitott tűtartója felső oldalán hosszanti irányban két bekarcolt vonal fut, vége egyenesen levágott.

50. (5. kép 9.)

Lh.: Söjtör, Bonta-bükki erdő. 19. halomsír.

Óh.: ZGM. Ltsz.: 89.22.13.

Irod.: —

Méret: H.: 6,60 cm. Kv.: 0,43 cm.

Kéttagú bronzfibula töredékei. Kereszttagja hiányzik, kengyele kettétört. Trapéz keresztmetszetű kengyele felső oldalán két bekarcolt vonal fut, lapos korong alakú gomb díszíti. Félig nyitott tűtartója egyenesen levágott végű.

5. Hagymagombos fibulák

51. (5. kép 10.)

Lh.: Zalalövő, polgári település — 40—80 cm mélységből.

Óh.: ZGM. Ltsz.: 88.1.90.

Irod.: —

Méret: H.: 2,35 cm. Kv.: 0,66 cm.

Kéttagú bronzfibula töredéke. A kengyel kétharmada, a tű, a tűtartó hiányoznak. Nyolcszög keresztmetszetű kereszttagja és trapéz keresztmetszetű kengyele végén nyújtott gombokkal.

52. (5. kép 11.)

Lh.: Nagykanizsa — Inkey-kápolna. 36. objektum.

Óh.: NTM. Ltsz.: 80.91.20.

Irod.: Horváth L.: Előzetes jelentés a Nagykanizsa — Inkey-kápolna melletti lelőhely feltárájáról. =ZGY 18. 1984. 7. skk.

Méret: H.: 2,0 cm. Kv.: 0,73 cm.

Hagymafejes fibula kengyelének trapéz keresztmetszetű töredéke.

53. (6. kép 1.)

Lh.: Magyarszerdahely — régi anyag: 1940. 1. sír.

Óh.: NTM. Ltsz.: 75.24.1.

Irod.: —

Méret: H.: 4,62 cm. Kv.: 0,55 cm.

Kéttagú fibula töredéke bronzból. Tüje, tűtartója hiányzik. Volutásan kiképzett kereszttagjának két végén, s trapéz keresztmetszetű kengyele végén gömbölyű gomb van. A kengyel felső oldala sűrűn egymás mögé ütögetett háromszögsorral van díszítve.

54.

Lh.: Zalaszentgrót — Alsóaranyod, Somogyi I. földje, 3. sír.

Óh.: ZGM. Ltsz.: —

Irod.: Müller R.: Római kori leletek Zalaszentgrótról. =ZGY 6. 1976. 49. o. skk., 6:6. kép.

Méret: H.: 8,3 cm. Sz.: 4,7 cm.

Kéttagú fibula bronzból. Tüje hiányzik. Volutásan kiképzett kereszttagja és trapéz keresztmetszetű kengyele végén gömbölyű gombok vannak. A kengyel felső oldalát beütögetett pontsor díszíti. Tűtartója félig nyitott, vége felé szélesedő, egyenesen levágott végű. Felső oldalán közepén bekarcolt vonal van, melynek két oldalán két-két bemélyített pontkörös dísz van alul, felül.

55. (6. kép 2.)

Lh.: Zalaszentgrót, Szabadság u. 56.

Óh.: ZGM. Ltsz.: 73.1.1.

Irod.: Müller R.: Római kori leletek Zalaszentgrótról.=ZGY 6. 1976. 11:1a—b) kép, 56. skk.

Méret: H.: 10,43 cm. Kv.: 0,56 cm.

Kéttagú ép fibula bronzból. Tűje csuklós megoldású, tengelyen rögzül. A trapéz keresztmetszetű kengyelen és a volutás díszű kereszttagon kissé nyújtott, gerezdelt gombok vannak. Ezeket, s a tűtartó-kengyel csatlakozását rovátkolással díszített bronz dróttal tekerték körbe. Tűtartója félig nyitott, felső oldalán két hosszanti vajat fut középen, jobbra és balra, alul és felül 2—2 beütögetett kör-díszsel.

56.

Lh.: Zalaszentgrót.

Óh.: Keszthely, Darnay-gyűjtemény. Ltsz.: 5228.

Irod.: Patek E.: A pannoniái fibulatípusok elterjedése és eredete. Diss. Pann. II. 19. 1942. 272. o.

Kéttagú bronzfibula. Tűje hiányzik. Volutás kiképzésű kereszttagja, s a trapéz keresztmetszetű kengyel végén gömbölyű gomb ül. A kengyel felső oldalát ferdén bekarcolt vonal-sor díszíti, félig nyitott tűtartója felső oldalán pedig két hosszanti vajat van bekarcolva, melyeket külső oldalukon összesen 9 beponcolt körmotívum követ.

57. (6. kép 3.)

Lh.: Zalaegerszeg, Vasútállomás.

Óh.: ZGM. Ltsz.: 86.13.1.

Irod.: —

Méret: H.: 8,79 cm. Kv.: 1 cm.

Kéttagú bronzfibula. Tűje hiányzik. Volutás kiképzésű kereszttagján és trapéz keresztmetszetű kengyelén gömbölyű gombok vannak. A kengyel felső oldalát ferdén bekarcolt rovátkasor díszíti. Félig nyitott tűtartója felső oldalán két hosszanti bekarcolt vajat fut, melyek két oldalán felül és alul, jobbra és balra 2—2 beponcolt kör díszlik.

58. (6. kép 4.)

Lh.: Bagolasánc — Nagyfakos, Utászlap-dűlő szarkofágból.

Óh.: NTM 80.63.2.

Irod.: —

Méret: H.: 7,05 cm. Kv.: 1,05 cm.

Kéttagú bronzfibula. Tűje hiányzik. Volutás kiképzésű kereszttagjának és a trapéz keresztmetszetű kengyelnek a végén kissé lapított, gerezdelt gombok vannak. A tűtartó félig nyitott, de nem jobbra, hanem balra nyíló. A tűtartó felső oldalát apró hajlítot és a felszínhez forrasztott téglalap alakú lemezekék díszítik, melyek közül egy letört.

59. (6. kép 5.)

Lh.: Pókaszeptek, 1966. 165. sír.

Óh.: ZGM. Ltsz.: 69.105.61.

Irod.: —

Méret: H.: 1,30 cm.

Hagymafejes fibulához tartozó, lapítottan gömbölyű gomb.

Meghatározhatatlan töredékek

60.

Lh.: Söjtör — Bonta-bükkerdő. 17. sír.

Óh.: ZGM. Ltsz.: 89.20.3.

Irod.: —

Méret: H.: 1,02 cm.

Bronz fibularugó töredéke. 4 menetes, a tengely darabjával.

61.

Lh.: Söjtör, Bonta-bükki erdő. 26. sír.

Óh.: ZGM. Ltsz.: 89.14.2.

Irod.: —

Méret: H.: 1,8 cm.

Bronz fibularugó töredéke. 6 menetes, megmaradt a tengelye is.

62.

Lh.: Zalalövő I. helyiség északnyugati végén, gödör betöltéséből, — 125 cm mélyről.

Óh.: ZGM. Ltsz.: 88.1.88.

Irod.: —

Méret: H.: 7,75 cm.

Nagy méretű, csuklós fibula tűje.

63.

Lh.: Nagykanizsa — Inkey-kápolna. 36. objektum.

Óh.: NTM. Ltsz.: 80.91.18.

Irod.: —

Méret: H.: 2,2 cm.

Kis méretű bronz fibulatű.

64.

Lh.: Nagykanizsa — Inkey-kápolna. 36. objektum.

Óh.: NTM. Ltsz.: 80.91.17.

Irod.: —

Méret: H.: 2,2 cm.

Kis méretű fibulatű bronzból.

65.

Lh.: Nagykanizsa — Inkey-kápolna. 36. objektum.

Óh.: NTM. Ltsz.: 80.91.19.

Irod.: —

Méret: H.: 1,7 cm.

Kis méretű rugós fibula tűje a rugó 3 menetből álló tagjával.

Irodalom:

- ALMGREN, 1923. O. Almgren: Studien über Nordeuropaischen Fibelformen. Mannus—Bibl. 322. 1923.
- AMBROZ, 1966. A. K. Ambroz: Fibuly jugo jevropskejskoj casti SSSR. Svod archeologičeskich istocnikov. D 1—30. Moskva, 1966.
- BEHRENS, 1954. G. Behrens: Zur Typologie und Technik der provinzialrömischen Fibeln. JRGZM I. 1954. 220. skk.
- BERECZ, 1989. Berecz K.: Römischen Fibeln aus Salla. AAH 42. 1989. sajtó alatt.
- BOJOVIC, 1983. D. Bojović: Rimske fibule Singidunuma. Beograd, 1983.
- BÖHME, 1972. A. Böhme: Die Fibeln der Kastele Saalburg und Zugmantel. Saalb. Jhrb. 129. 1972. 5. skk.
- BŘEŇ, 1964. J. Břen: Die Bedeutung der Fibeln für die Datierung keltischer Oppida in Böhmen. Sbornik Praha Ser. A. 18. 1964. 195. skk.
- COCIȘ, 1984. S. Cocîș: Fibule romane în Dacia Preromană. Acta Musei Porolissensis VIII. Zalau 1984. 149—157. o.
- COLLINGWOOD, 1930. G. Collingwood: The Archeology of Roman Britain. London, 1930.
- Crișan, 1979. I.—H. Crișan: Fibule romane în colectiile Muzeului de Istorie a Transilvaniei din Cluj-Napoca. Acta Musei Porolissensis III. 1979. 275—322. o.
- ETTLINGER, 1973. E. Ettliger: Die römischen Fibeln in der Schweiz. Bern, 1973.
- FRISCHBIER, 1922. E. Frischbier: Germanische Fibeln im Anschluss an den Pyramonter Brunnenfund. Leipzig 1922.
- GARBSCH, 1965. J. Garbsch: Die norisch-pannonische Frauentracht im 1. und 2. Jahrhundert. Münchner Beitr. z. Vor- und Frühgeschichte 11. 1965.
- GERHARZ, 1987. R.—R. Gerharz: Fibeln aus Afrika. Saalb. Jhrb. 43. 1987. 77—107. o.
- GUILLAUMET, 1984. J.—P. Guillaumet: Les Fibules de Bibracte. Technique et typologie. Dijon, 1984.
- HORVÁTH, 1984. Horváth L.: Előzetes jelentés a Nagykanizsa — Inkey-sírkápolna melletti lelőhely feltárájáról. ZGY 18. 1984. 7. skk.
- JOBST, 1975. W. Jobst: Die römischen Fibeln aus Lauriacum. (Forschungen in Lauriacum 10.) Linz, 1975.
- KELLER, 1971. E. Keller: Die spätrömische Grabfunde in Südbayern. Münchner Beitr. z. Vor- und Frühgeschichte 14. 1971.
- KOLNÍK, 1965. T. Kolník: K typologii a chronologii niektorých spoň z mladšej doby rímskej na juhozapadnom Slovensku. slov. Arch. 13. 1965. 183. skk.
- KOSCEVIC, 1980. R. Koščević: Antičke fibule s područja Šiska. Zagreb, 1980.
- KOVRIG, 1937. Kovrig I.: A császárkori fibulák fő formái Pannoniában. Diss Pann II. 4. 1937.
- KUCHENBUCH, 1954. F. Kuchenbuch: Die Fibel mit umgeschlagenem Fuss. Saalb. Jhrb. 13. 1954. 5. skk.
- LAMIOVÁ—SCHMIEDLOVÁ, 1961. M. Lamiová—Schmiedlová: Spony z doby rímskej na Slovensku. Studijné zvesti AÚS AV 5. Nitra, 1961.
- LERAT, 1957. L. Lerat: Catalogue des collections archéologiques de Montbéliard. Les Fibules gallo—romaines de Mandeuire. Paris, 1957.
- MATOUSCHEK—NOWAK, 1985/6. J. Matouschek—H. Nowak: Unpublizierte Tierfibeln mit thermiomorphen Gestaltungselementen aus österreichischen Privatsammlungen. Römisches Österreich Jhr. 13/14. 1985/86. 101. skk.
- PATEK, 1942. Patek E.: A pannoniai fibulatípusok elterjedése és eredete. Diss Pann II. 19. 1942.
- PESKAR, 1972. I. Peškař: Fibeln aus der römischen Kaiserzeit in Mähren. Prague, 1972.
- POPESCU, 1941—44. D. Popescu: Fibeln aus dem Nationalmuseum für Alterthümer in Bucuresti. Dacia 9/10, 1941/44. 485. skk.
- RIECKHOFF, 1975. S. Rieckhoff: Münzen und fibeln aus dem Vicus des Castells Hüfingen. Saalb. Jhrb. 32. 1975. 5. skk.
- RIHA, 1979. E. Riha: Die römischen Fibeln aus Augst und Kaiseraugst. Forschungen in Augst 3. 1979.
- TISCHLER, 1885. O. Tischler: Die Gewandnadeln oder Fibeln in: A. B. Meyer: Gurina im Obergailthal. Dresden, 1885. 15. skk.
- TÓTH, s. a. Tóth, Endre: Római gyűrűk és fibulák. (Évezredek, évszázadok kincsei. III.) Bp. s. a.
- VADAY, 1981. H. Vaday A.: Adatok az áttört fejű és kengyelű fibulatípus kérdéséhez. ArchÉrt. 108. 1981. 1. 65. skk.
- WERNER, 1954. J. Werner: Fibeln aus Aquileia. Riv. arch. dell'antica prov. e diocesi di Como. 1954, 151. skk.
- WERNER, 1969. J. Werner: Der Lorenzberg bei Epfach. Münchner Beitr. z. Vor- und Frühgeschichte 8. 1969.

Rövidítések:

Lh. = Lelőhely, Őh. = Őrzési hely, Irod. = Irodalom, H. = Hosszúság, Kv. = Kengyel vastagsága, Sz. = Szélesség, Átm. = Átmérő, Ltsz. = Leltári szám.

KBM = Balatoni Múzeum, Keszthely
MNM = Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest

NTM = Thury György Múzeum, Nagykanizsa
ZGM = Göcseji Múzeum, Zalaegerszeg

Römische Fibeln aus dem Komitat Zala I.

Diese Arbeit ist der erste Schritt zur Aufarbeitung der Fibeln Südwestpannoniens. Ihr Thema ist es, das vollständige Material der Sammlungen in Nagykanizsa und Zalaegerszeg sowie vereinzelte Beispiele des Keszthélyer Museums und des Ungarischen Nationalmuseums vorzustellen. Von den veröffentlichten 59 heilen Fibeln, bzw. jene, die, nach formalen Gesichtspunkten zu bestimmen sind, und den sechs Bruchstücken waren bis jetzt 40 Fibeln unveröffentlicht. Aus der Literatur waren nur die Katalognummern 21, 45, 48 und 57 bekannt. Die Kollektion ist in 15 Typen zu teilen. Unter den Fibeltypen bildeten sich im Gebiet der pannonischen Provinz und den angrenzenden Provinzen die norisch-pannonischen Zweiknopffibeln (Kat. 1—5.), die norisch-pannonische Flügelfibel (Kat. 9.) und die pannonischen Trompetenfibeln (Kat. 26—28.) heraus. Aus dem westlichen Teil des Römischen Reiches gelangten die Drahtfibeln (Kat. 6—7.), die gallische Flügelfibel (Kat. 8.) und die einfache gallische Fibel (Kat. 10.) hierher. Aus den nördlichen Provinzen lässt sich die Fibel mit durch nierenförmige Durchbrechung verzierter Deckplatte (Kat. 40.) herleiten. Im Material Pannoniens kommen Omega- (Kat. 45.) und Schnallenfibeln (Kat. 43—44.) vor. Die auch in Pannonien verbreiteten provinzialrömischen Serien wurden durch neun Stücke erweitert, wie durch die stark profilierten Einknopffibeln (Kat. 11—25.), die Kniefibeln (Kat. 29—39.), die gabel förmigen Bügel- (Kat. 41.), die Tier- (Kat. 42.), die hakenkreuz förmigen (Kat. 46.), die mit T-Gelenk (Kat. 47—50.) und die Zwiebelknopf- (Kat. 51—59.) fibeln.

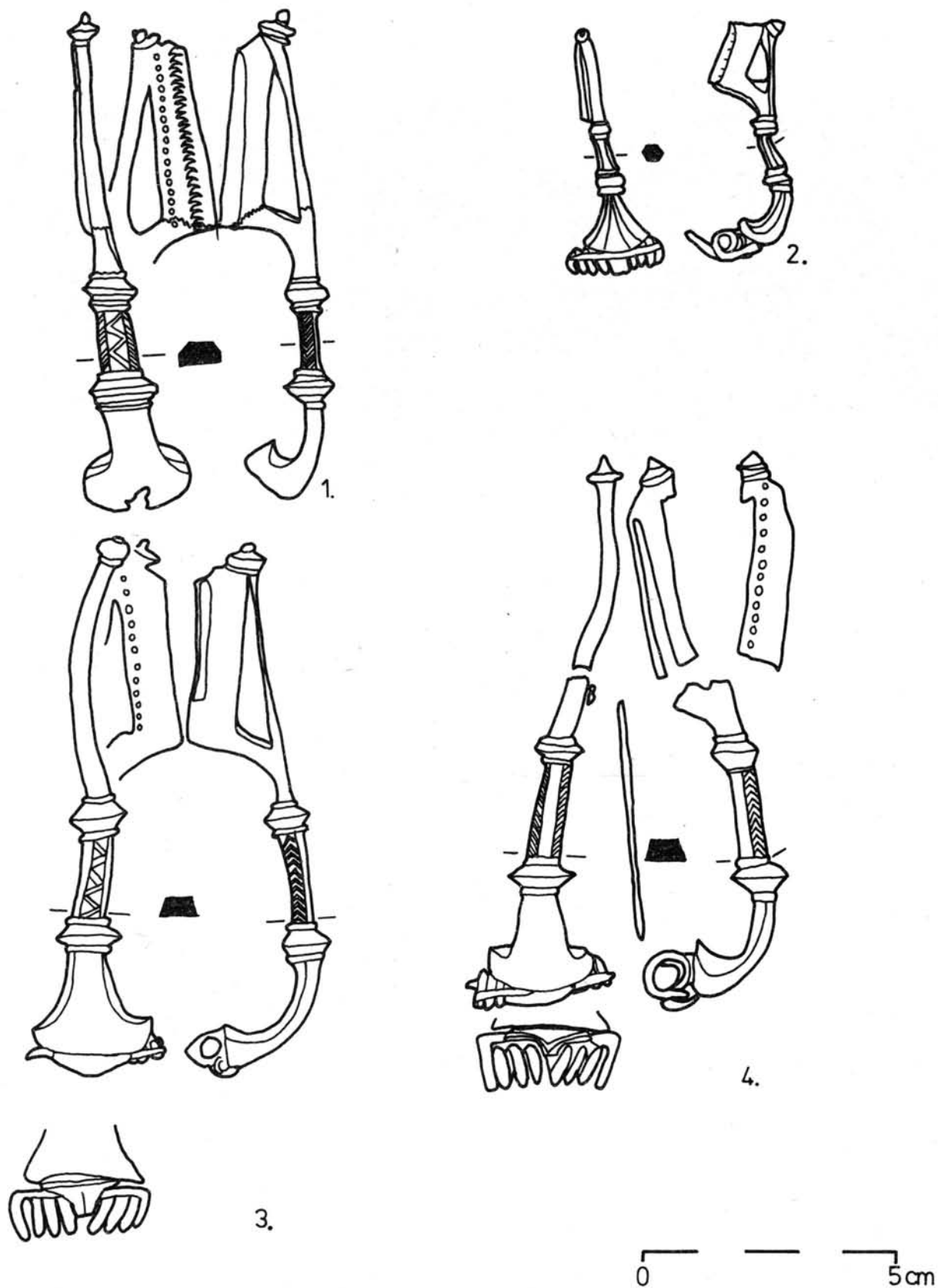
Bei der Masse der Verschlussnadeln steht die obersehnige, selten untersehnige Spirale frei. Bei einer Knie- und der Pferdefibel wird die Spirale halb vom Fibelkopf verdeckt. Die Nadeln der

Omega-, Schnallen- und T-Fibeln, vereinzelt die der Zwiebelknopffibeln laufen in Gelenke aus. Wie schon ersichtlich, ist die Zahl der Fibeln von einfacher Ausführung und anspruchsloserem Aufbau grösser. Zerbrachen die Fibeln oder wurden sie anderweitig beschädigt, ging es beinahe schneller, ein neues Stück anzufertigen, als das alte zu reparieren. Trotzdem mag in unserem Gebiet, in dessen Zentrum Salla, den derzeitigen Ergebnissen der Ausgrabungen zufolge, eine kleinere Reparaturwerkstatt gewirkt haben.

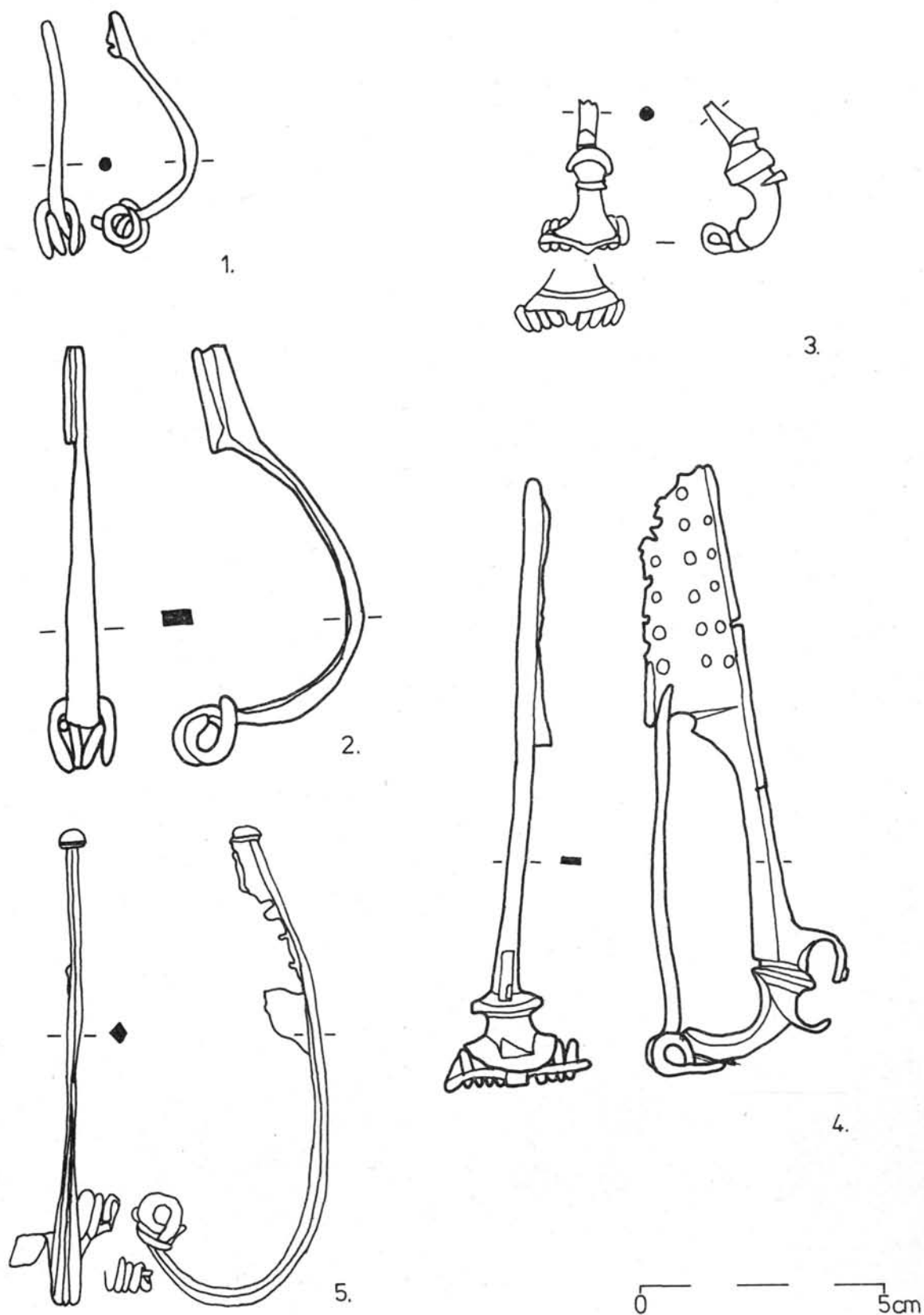
Bei der Aufnahme der Fibeln auf die Verbreitungskarte erkennt man, dass von 17 Fundplätzen acht Friedhöfe waren, von wo nahezu die Hälfte des Materials stammt (46%). In drei Siedlungen wurde ein Viertel der Fibeln gefunden. Insgesamt 19 Verschlussnadeln sind als Streufunde anzusprechen (29% des Materials). Demzufolge können drei Viertel des gezeigten Materials zur Beantwortung chronologischer Fragen herangezogen werden. Aus der Chronologietafel ist zu entnehmen, dass in dieser Region Pannoniens der Gebrauch der Drahtfibeln und der stark profilierten Einknopffibeln viel später begann als anderswo im Römischen Reich. Im Gegensatz zu anderen Teilen Pannoniens waren die pannonischen Trompetenfibeln nur in einem begrenzten Zeitraum in Gebrauch. Länger als sonst üblich blieben aber die Knie- und T-Gelenkfibeln im Gebrauch.

Wir erwarten von der weiteren Sammlung der Beweise für die lokale Bronzeverarbeitung die Ergänzung des oben geschilderten Gedankens und ihrer weitläufigeren Zusammenhänge sowie die Beantwortung einiger Fragen im Zusammenhang mit dem Handel.

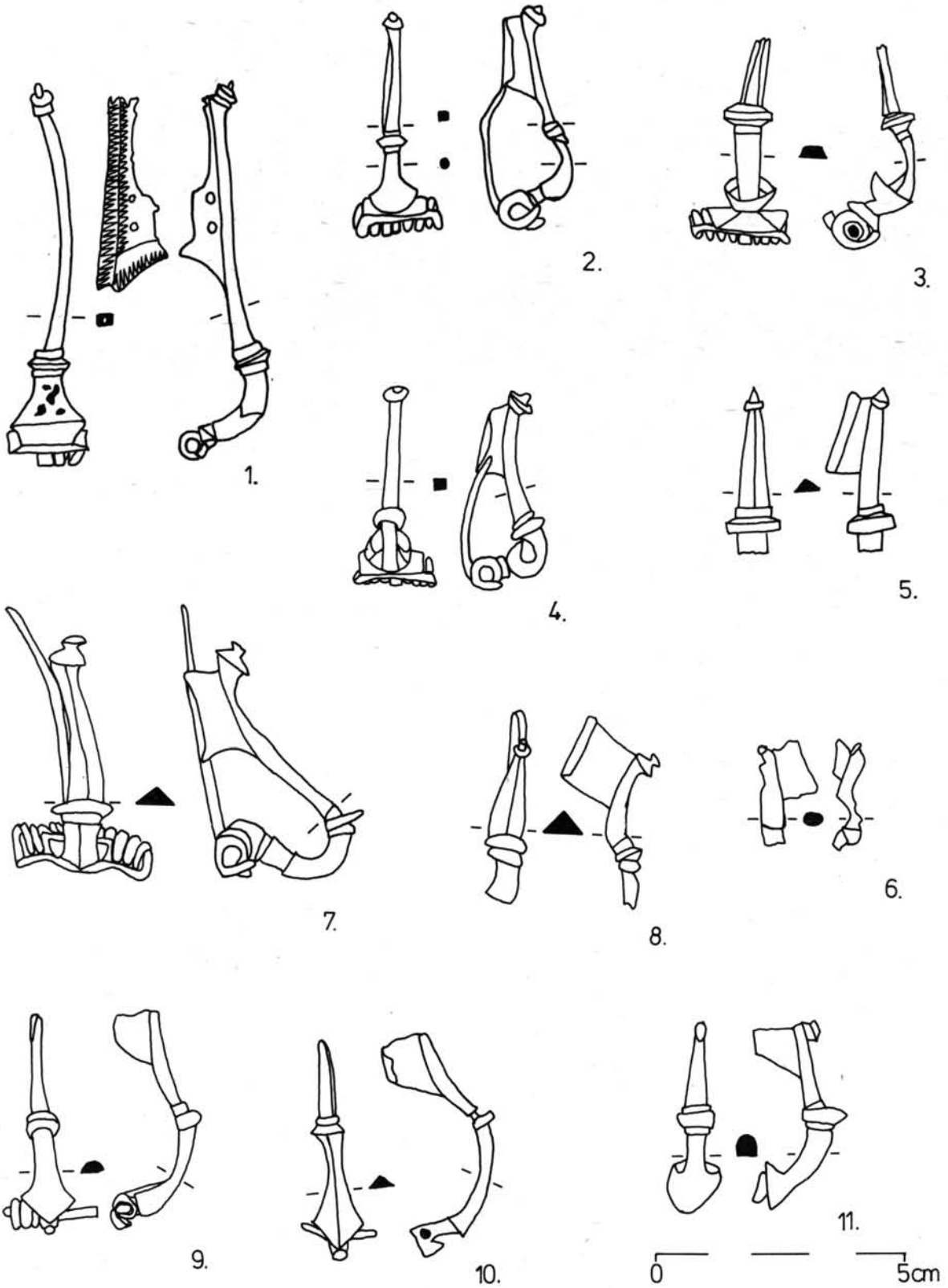
Berecz K.

1. kép: 1—4.=Kat. 1—4.: Nor-pannon kétgombos fibulák.
Norisch-pannonische Fibeln mit zwei Knöpfen.

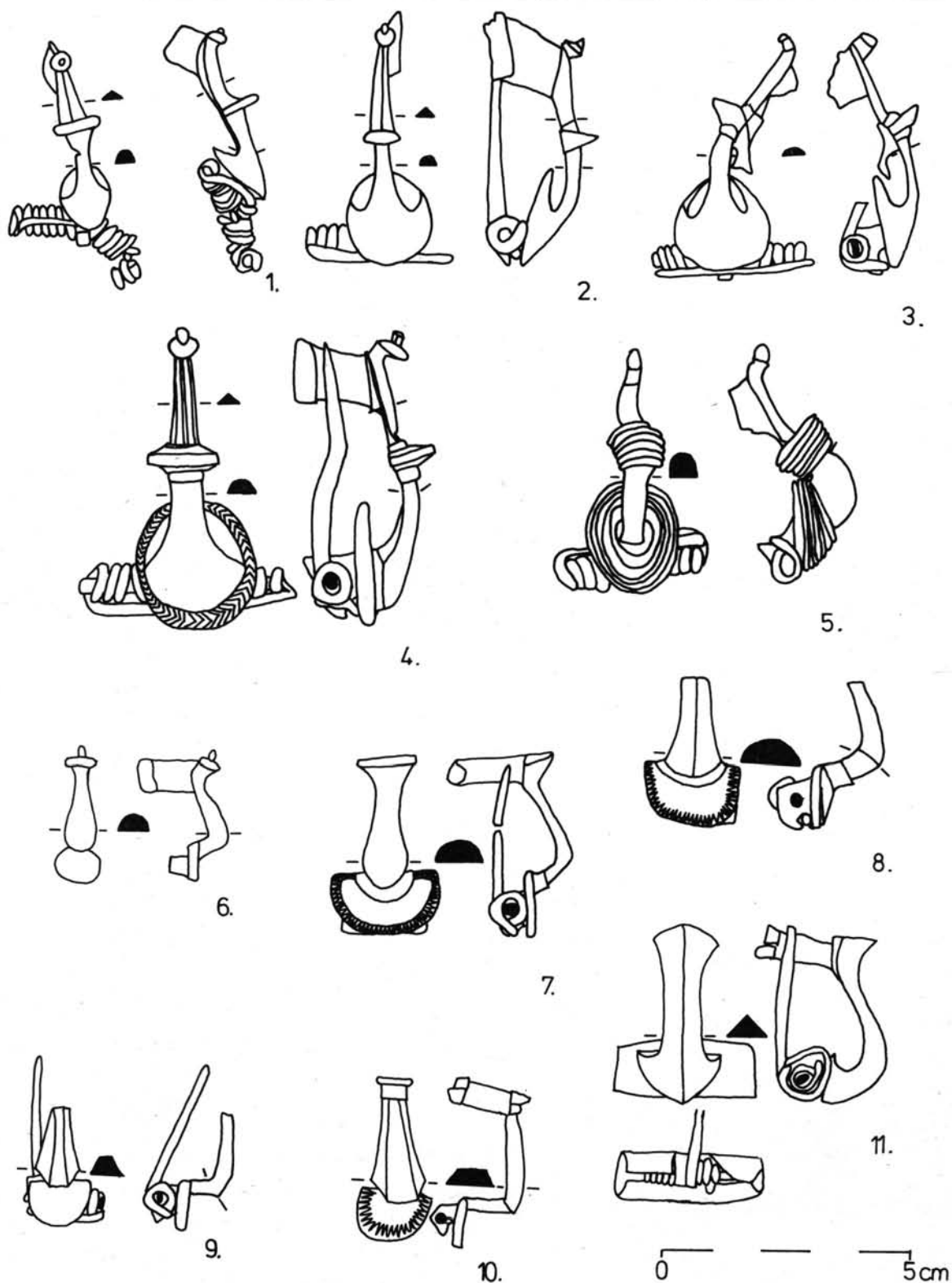

2. kép: 1—2.=Kat. 6—7.: Drótfibulák. 3—4.=Kat. 8—9.: Szárnyas fibulák. 5.=Kat. 10.: Egyszerű gall fibula.
1—2.=Kat. 6—7.: Drahtfibeln. 3—4.=Kat. 8—9.: Flügelfibeln. 5.=Kat. 10.: Einfache gallische Fibel.

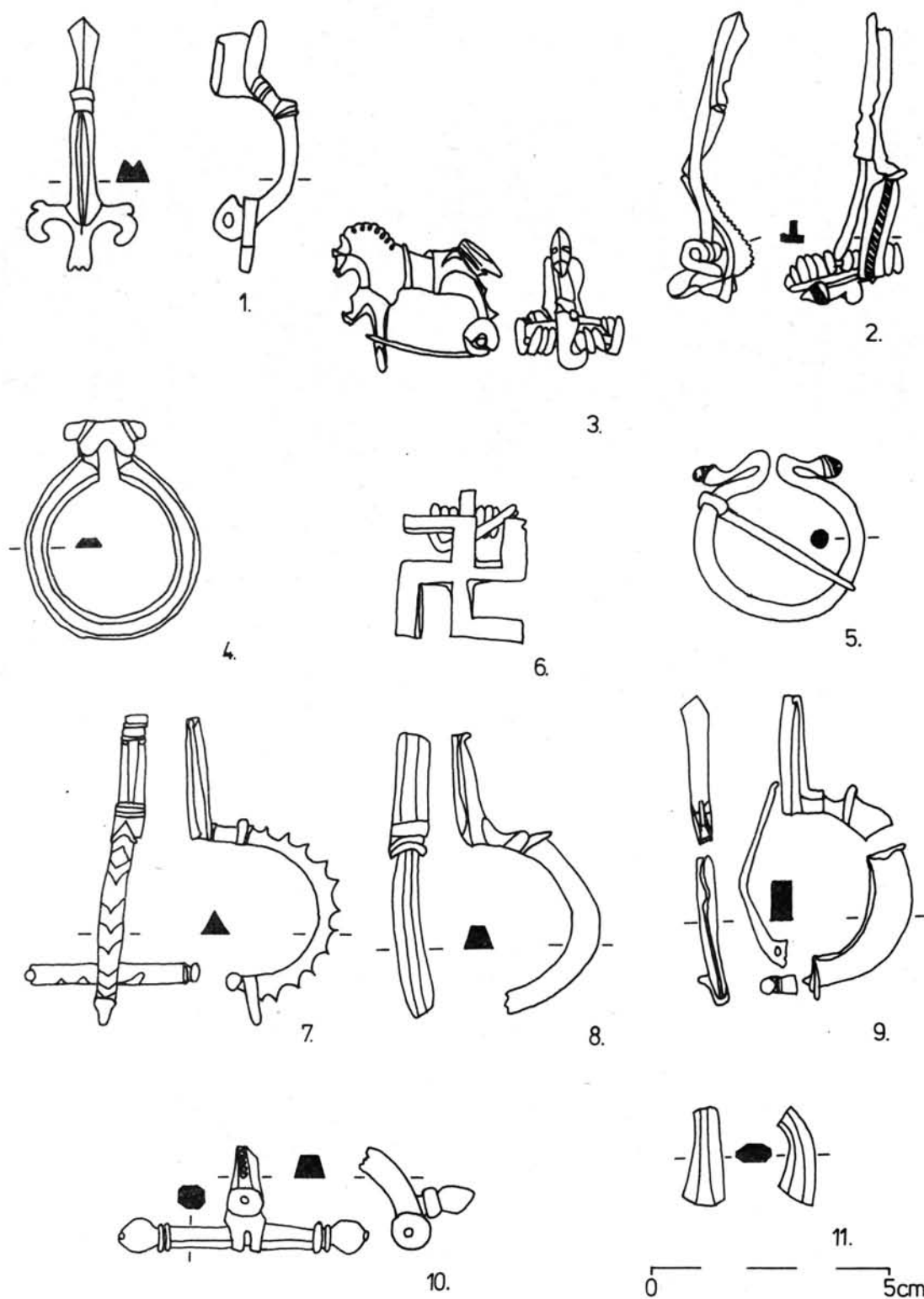

3. kép: 1—11.=Kat. 11., 13—21.: Egygombos erősprofilú fibulák.

1—11=Kat. 11, 13—21: Fibeln mit einem Knopf und starkem Profil.

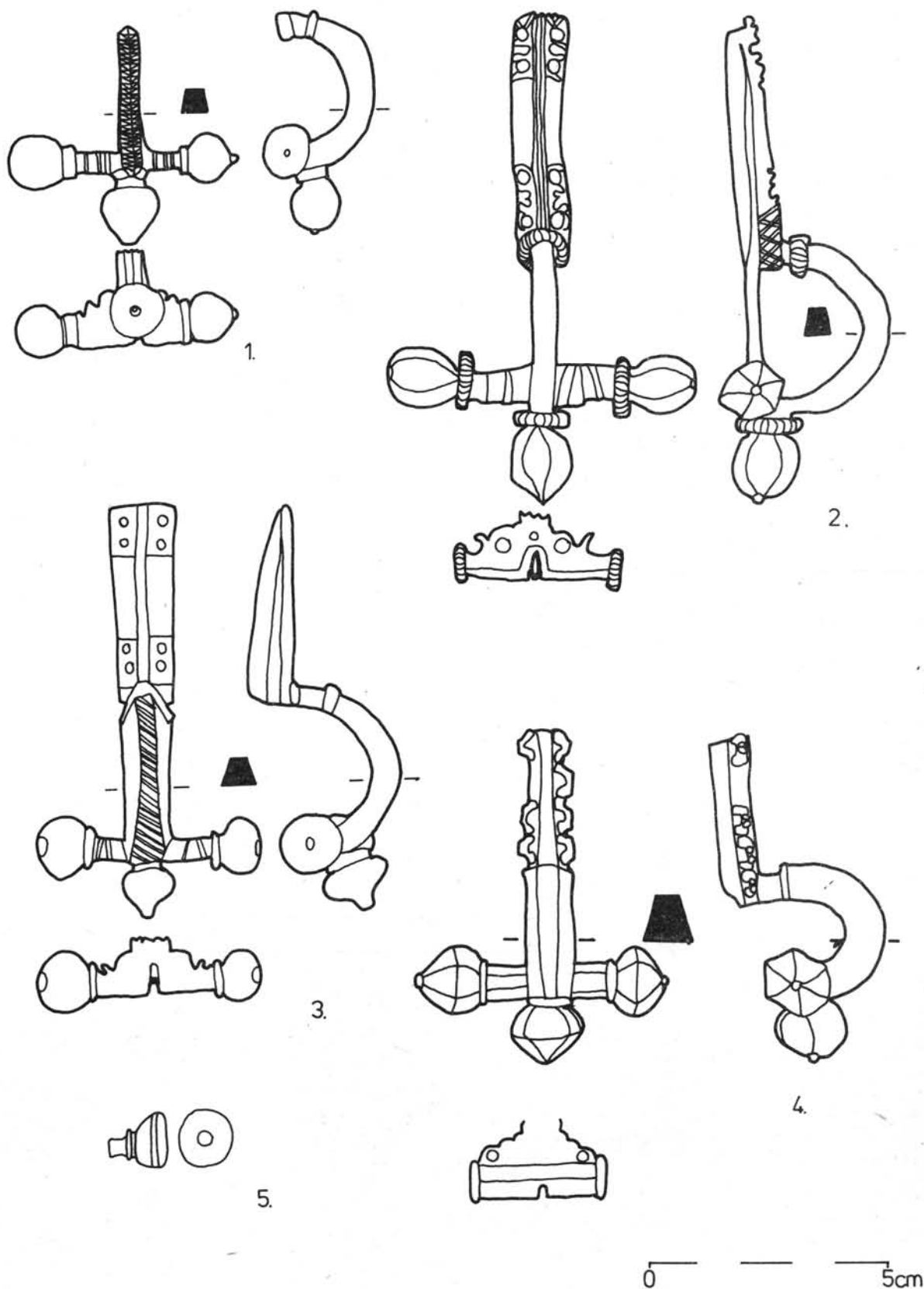

4. kép: 1—2.=Kat. 24—25.: Egygombos erősprofilú fibulák. 3—5.=Kat. 26—28.: Pannon trombitafibula.
 6—11.=Kat. 31—32., 35—36., 38—39.: Térdfibulák.
 1—2=Kat. 24—25: Fibeln mit einem Knopf und starkem Profil. 3—5=Kat. 26—28: Pannonische Trompetenfibeln. 6—11=Kat. 31—32, 35—36, 38—39: Kniefibeln.

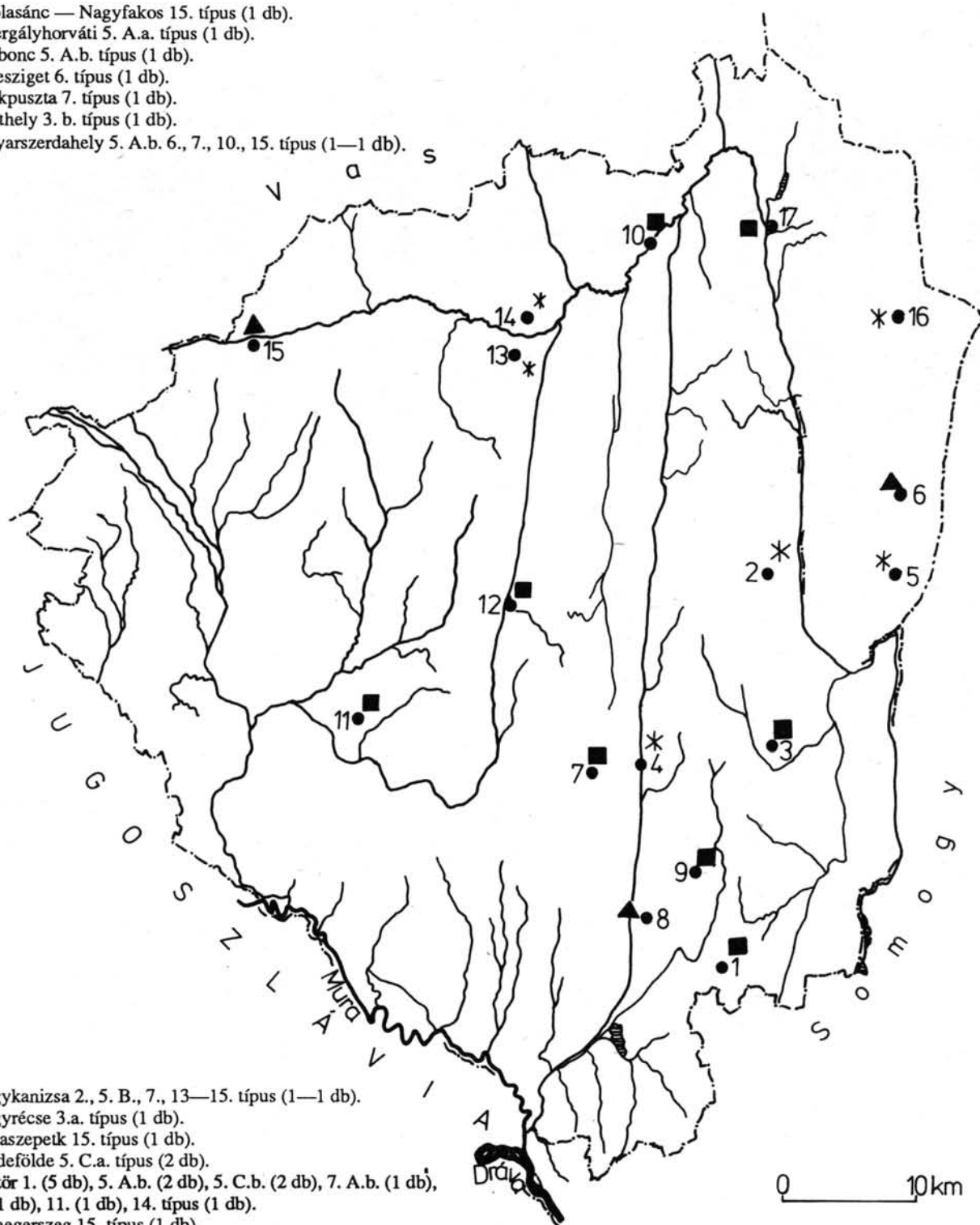
5. kép: 1.=Kat. 40.: Vese alakú áttöréssel díszített fibula. 2.=Kat. 41.: Villáskengyelű fibula. 3.=Kat. 42.: Lófibula. 4.=Kat. 43.: Csattfibula. 5.=Kat. 45.: Omegafibula. 6.=Kat. 46.: Horogkereszt alakú fibula. 7—9.=Kat. 48—50.: Csuklós T-fibula. 10—11.=Kat. 51-52.: Hagymagombos fibula.

1=Kat. 40: Mit nierenförmigem Durchbrechen verzierte Fibel. 2—Kat. 41: Fibel mit gabelförmigem Bügel. 3=Kat. 42: Pferdefibel. 4=Kat. 43: Schnallenfibel. 5=Kat. 45: Omegafibel. 6=Kat. 46: Swastikafibel. 7—9—Kat. 48—50: T-förmige Gelenkfibeln. 10—11=Kat. 51—52: Fibeln mit Zwiebelknopf.

6. kép: 1—5.=Kat. 53., 55., 57—59.: Hagymagombos fibulák.
1—5=Kat. 53, 55, 57—59: Fibeln mit Zwiebelknopf.

1. Bagolasánc — Nagyfakos 15. típus (1 db).
2. Esztergályhorvátí 5. A.a. típus (1 db).
3. Garabonc 5. A.b. típus (1 db).
4. Gelsesziget 6. típus (1 db).
5. Fenékpusztá 7. típus (1 db).
6. Keszthely 3. b. típus (1 db).
7. Magyarszerdahely 5. A.b. 6., 7., 10., 15. típus (1—1 db).

8. Nagykanizsa 2., 5. B., 7., 13—15. típus (1—1 db).
9. Nagyrécsé 3.a. típus (1 db).
10. Pókaszeptk 15. típus (1 db).
11. Pördefölde 5. C.a. típus (2 db).
12. Söjtör 1. (5 db), 5. A.b. (2 db), 5. C.b. (2 db), 7. A.b. (1 db), 9. (1 db), 11. (1 db), 14. típus (1 db).
13. Zalaegerszeg 15. típus (1 db).
14. Zalaegerszeg — Nekeresdpusztá (1 db).
15. Zalaölöv 5. A.a. (1 db), 15. típus (1 db).
16. Zalasántó 5. C.a. (1 db), 15. típus (1 db).
17. Zalaszentgrót 14. (1 db), 15. típus (2 db).

0 10km

- temető
- ▲ telep
- * szórvány

7. kép: Lelőhelymutató.
Fundortverzeichnis.

Tipus	isz. kezdete	100	200	300	400
1.				
2.		-----		
3.a.		-----		
3.b.				
4.				
5.A.a.		-----		
5.A.b.		-----		
5.B.			-----	
5.C.		-----		
6.		-----		
7.		-----		
8.				
9.				
10.				
11.				
12.				
13.			-----	
14.			-----	
15.A.				
15.B.C.				
15.D.				
15.E.				

..... : keltezés az irodalom alapján
 ----- : keltezés az új darabok rétegtani adatai alapján

8. kép: Időrendi táblázat.
 Chronologische Tabelle.

